

חוברת עזר
למורה
להוראת חומש שמות

פרשת בשלח

בהוצאת
תלמוד תורה "מורשה" ירושלים
ע"ש ברוך ובילא שפירא ז"ל

ירושלים עיה"ק, ה'תשע"א

כל הזכויות שמורות
מותר להעתיק ולצלם ללא מטרות רווח

תלמוד תורה מורשה ירושלים
ת.ד 34055 ירושלים, 91340

תוכן העניינים

5	פתיחה
	פרק יג
7	ה' מסב את העם במדבר והולך לפניו
	פרק יד
13	חיזוק לב פרעה ורדיפתו אחרי בני ישראל
16	פחד העם, תפילתם ודברי החיזוק של משה
19	הציווי על בקיעת הים וההגנה על ישראל
22	בקיעת ים סוף וטביעת המצרים
25	הצלתם של ישראל ואמונתם הגדולה
27	סיכום
28	המסרים העולים מפרקים יג-יד
	פרק טו
29	שירת הים
40	שירת מרים
41	בני ישראל במרה
	פרק טז
46	פרשת המן - לחם מן השמים
60	סיכום
62	המסרים העולים מפרק טז
	פרק יז
63	העם צמא למים ברפידים והוצאת המים מהצור
67	מלחמת עמלק
74	סיכום
74	המסרים העולים מפרק יז
77	סיכום פרשת בשלח

פתיחה

פרשתנו מספרת על הנסים שעשה ה' לבני ישראל בזמן שיצאו ממצרים, בדרכם מסוכות לרפידיים: הליווי האלקי בעזרת עמוד הענן ועמוד האש, הגנת ה' עליהם מפני המצרים הרודפים אחריהם, בקיעת ים סוף והטבעת אויביהם בו, המתקת המים במרה, ירידת המן והנסים הרבים שהתלוו אליו ולבסוף ניצחונם במלחמת עמלק.

נסי ה' הטביעו בקרב בני ישראל אמונה גדולה בה' ויראה מפניו, כפי שכתב הכלי יקר: "נוסף על זה נשתרשו באמונה על ידי נסים שנעשו להם במדבר...". גדולה במיוחד היתה ההשפעה של נס בקיעת הים, כפי שנאמר: "וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

הליכה זו של בני ישראל יחדיו כעם בן חורין במדבר הגדול, **בנתה תכונות רבות בעם:**

האיום של רדיפת המצרים אחריהם, חיזק את מידת בטחונם בה', והשריש בנפשם עז וגבורה בהיותם בני חורין.

לאחר בקיעת הים העמיד ה' את בני ישראל בנסיונות ובקשיים של חוסר מים ואוכל, כדי לחזק את בטחונם בו, כפי שנאמר במרה: "שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו" (טו, כה). וכן במן נאמר: "למען אנסנו הילך בתורת אים לא" (טז, ד).

לאורך הפרשה, נתמקד ונבליט את הבניה של עם ישראל דרך ההתמודדות עם הקשיים, וכן נדגיש את כוונת ה' לבנות בנו מידות ותכונות טובות דרך התמודדות זו.

פרק יג

בחציו השני של פרקנו, נושא עיקרי אחד: ה' מסב את העם במדבר והולך לפניו.

ה' מסב את העם במדבר והולך לפניו (פסוקים יז-כב)

העיכוב במדבר לשם חיזוק האמונה והגבורה

נאמר בפסוק יז: "...ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלקים פן ינחם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה".
"נחם" - הובילם. "ינחם" - יתחרט.

ה' לא הוביל את העם בדרך הקרובה - דרך הים, כדי שישראל לא יצטרכו להלחם בפלשתים השוכנים על הים. ה' ידע שפחד ממלחמה עלול לגרום לבני ישראל לשוב בהם מכוונתם לבוא לארץ ישראל, ואולי אף לשוב למצרים.

כאן נדבר עם הילדים על מצבם של בני ישראל ביציאתם ממצרים. על אף שיצאו מעבדות לחירות, נפשם עדיין היתה שפלה מן העבדות, ולא היה להם אומץ להלחם, וכפי שכתב בליקוטים (בחומש רב פנינים): "וישראל לא היו למודים [רגילים] בכך [במלחמה] ולא יעצרו כח להלחם עם הפלשתים".

נאמר בפסוק יח: "ויסב אלקים את העם דרך המדבר ים סוף...".

ה', הרואה את קושי עמו וחפץ בטובתו, הוליד את העם דרך המדבר כדי שיתעכבו שם כשנה, יקבלו את התורה ולאחר מכן יכנסו אל הארץ.

נשאל את הילדים: מדוע כעבור שנה אין חשש שישראל יפחדו להלחם עם יושבי כנען?
נשיב, שההליכה במדבר תחשל אותם בגבורה ובבטחון בה', וכדברי **המלבי"ם** (פסוקים יז-יח):

"והם היו חסרים שתי אלה - כי לבם היה מלא פחד ומורא, בדרך העברים המורגלים בעבודת פרך שרוחם שפל ונכאה, ולא נשלמו עדיין באמונה ובטחון כראוי... ואחר שהיו במדבר שנה אחת וקנו אמונה ובטחון ואומץ הלב, היו ראויים שיכנסו לארץ".

מדברי המלבי"ם עולה שההליכה במדבר חיזקה את בני ישראל גם באמונה בה'. דבריו מבוססים על הפסוקים **בספר דברים** (פרק ה, פסוקים ב, טו, טז):

"וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה' אלקיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא... המוליכך במדבר הגדול והנורא... למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך".

כך רואים גם בדברי **המכילתא** על המילים "דרך המדבר ים סוף":
"רבי אליעזר אומר: 'דרך' כדי ליגעם... 'המדבר' - כדי לצרפן, שנאמר: 'המוליכך במדבר הגדול והנורא'... 'ים סוף' - כדי לנסותם...".

גם **הכלי יקר** כתב ברוח זו, והוסיף כי חיזוק האמונה בא כהכנה למתן תורה: "כי על ידי נסי הים והמדבר יקנו אמונה שלימה ואז יהיו מוכנים לקבל התורה".

הכנת בני ישראל לקראת מלחמה

"...וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים"

"חמשים" - מצוידים בכלי נשק.

כשיצאו בני ישראל ממצרים, הם לקחו כלי נשק כדי שיוכלו להילחם באויביהם. אף על פי כן היה חשש שיפחדו מהמלחמה, מפני שכאמור נפשם היתה עדיין שפלה ולא היו רגילים למלחמה, וכדברי הספורנו: "אף על פי שהיו מזוינים, כי עם [למרות] כל כלי זינם - לא היה להם אומץ לב להלחם במצרים ולהמלם, כי לא נסו באלה". לצד זאת נציין שבעצם לקיחת כלי הנשק גילו ישראל מידה של גבורה, והחלו לפתח בקרבם את תחושת החירות, וכדברי הרמב"ן: "ויש אומרים שספר הכתוב שיצאו ביד רמה וחשבו להיות גאולים, ולא הלכו כדמות עבדים בורחים", וכן כתב האבן עזרא: "כי ביד רמה יצאו, בכלי מלחמה".

משה מקיים את השבועה שהשביע יוסף

נאמר בפסוק יט: "ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמרפקד יפקד אלקים אתכם...".

משה קיים את השבועה שנשבעו בני ישראל ליוסף שיעלו את עצמותיו לארץ ישראל, והוא עצמו התעסק בהעלאת העצמות ולא עשה זאת על ידי אחרים. חכמינו ז"ל מוסיפים (תנחומא שמות יג, יט), שלאורך כל הדרך במדבר לקח משה את עצמות יוסף עמו.

נדגיש לילדים בפסוק זה את צדקותו של משה, כפי שאמרו חכמים במכילתא: "להודיע חכמתו וחסידותו של משה - שכל ישראל עוסקין בביזה, ומשה עוסק במצוות עצמות יוסף, עליו הכתוב אומר: 'חכם לב יקח מצות'".

לדברי המכילתא, התורה מדגישה שמשה לקח את עצמות יוסף, כדי ללמדנו שלא התעסק בכסף ובזהב אלא במצוה. נשאל את הילדים: הרי גם שאילת כלי הכסף היתה על פי ציווי ה', שהרי נצטווה משה: "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו... כלי כסף וכלי זהב" (יא, יב)?

נענה, שאכן ראוי היה שבני ישראל יעשו כפי שצוו, אבל כיון שציווי זה היה לטובתם ולהנאתם, מדגישה התורה את מעלת משה שהתעסק בעצמות יוסף, אף על פי שלא היתה בכך הנאה חומרית.

המסע הראשון של בני ישראל

נאמר בפסוק כ: "ויסעו מסכת ויחנו באתם בקצה המדבר".

בפסוק זה אנו לומדים לראשונה שבני ישראל החלו את המסע במדבר.

כידוע, הליכה ממושכת במדבר של עם שלם איננה דבר קל ופשוט, כפי שנאמר בספר דברים (ח, טו): "המוליך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים...".

אף על פי כן הלכו ישראל במדבר על פי ציווי ה', מתוך אמונה גדולה. נדגיש בפני הילדים את הזכות הגדולה של בני ישראל, שהסכימו לעזוב את בתיהם ולצאת יחד, עם שלם - אנשים, נשים, זקנים וטף - אל המדבר הגדול והנורא, מקום מלא עקרבים ונחשים, חום לוהט ואין בו מים ומזון. יציאתם של בני ישראל על פי ציווי ה' למדבר, נבעה מרוב אהבתם לה' ובטחונם בו, ועל כן מוזכרת בנביא כזכות גדולה, כפי שנאמר בספר ירמיהו (ב, ב): "...בה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

נציין שהליכת שש מאות אלף הגברים, יחד עם מספר דומה של נשים וטף, היתה הליכה קשה, ומסתבר שבני ישראל גילו רצון טוב לעזור ולסייע זה לזה.

אהבת ה' ודאגתו לישראל המתבטאת בהליכתו לפניהם

נאמר בפסוק כא: "וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם...".

ה' הלך לפני בני ישראל באמצעות עמוד הענן ועמוד האש, כדי להוליכם בדרך הנכונה וכדי לחזק את לבם שה' הוא המוביל אותם. מכאן אנו לומדים על אהבתו ודאגתו הגדולה של ה' לבניו.

נציין בפני הילדים שבנס זה היה יתרון על פני הנסים שבמכות מצרים. הנסים שבמכות מצרים היו אמנם למען בני ישראל, אך היה בהם גם עונש למצרים, ואילו נס זה היה מיוחד אך ורק לבני ישראל. יתרון נוסף היה בנס זה - הוא לא היה רק לשעה או למספר ימים, אלא התמיד ביום ובלילה, ונמשך לאורך ארבעים השנה שהיו בני ישראל במדבר (ראה **אברבנאל**).

מלבד התועלת המעשית שהועילו לבני ישראל עמוד הענן ועמוד האש, היה בנס זה של הליכת ה' לפנייהם משום כבוד לבני ישראל וגידול שמם בקרב העמים, כמו שרואים בדברי משה בספר **במדבר** (יד, יד): "שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה, אשר עין בעין נראה אתה ה', ועננך עמד עליהם, ובעמד ענן אתה הלך לפנייהם יומם ובעמוד אש לילה", וכדברי חכמינו ז"ל **במכילתא**: "כך הודיעם הקב"ה חיבתן של ישראל לפני אומות העולם, שיהיו נוהגין עמהן בכבוד".

אונקלוס מגייר את החיילים בספרו להם על עמוד האש

לסיכום הנושא, ניתן לספר את המעשה המופיע במסכת עבודה זרה (דף יא ע"א) על התגיירותו של אונקלוס, בו נזכר נס זה של הליכת ה' לפני ישראל כדבר מופלא:

כאשר אונקלוס התגייר, שלח הקיסר הרומי, שהיה קרוב משפחתו, חיילים שיביאוהו אליו, אולם אונקלוס דיבר עם החיילים בדברי תורה שמשכו את ליבם, ואף הם התגיירו.

בעקבות כך שלח הקיסר גדוד אחר של חיילים וציווה עליהם שלא ידברו דבר עם אונקלוס. כאשר החיילים לקחו אותו והלכו, אמר

אונקלוס שברצונו לומר להם משהו מענייני העולם (לא דברי תורה), וכך אמר: מנהג העולם הוא שמשרת נושא לפיד לפני אדונו כדי להאיר לו את הלילה, ואדון נושא לפיד לפני שר חשוב כדי להאיר לו וכן הלאה על זאת הדרך. אך, האם ראיתם פעם מלך שנושא לפיד כדי להאיר לפני אנשיו? ענו לו החיילים: לא. **אמר להם אונקלוס: אצל עם ישראל זה אינו כך. הקדוש ברוך הוא מאיר לפני עם ישראל, כמו שנאמר "וה' הולך לפניהם יומם...". בעקבות דברים אלו החליטו החיילים להתגייר.**

שלח הקיסר גדוד אחר של חיילים וציוה עליהם שלא יאמרו דבר לאונקלוס. כשלקחו אותו ויצאו מהבית, הניח אונקלוס את ידו על המזוזה ושאל את החיילים: מה זה? אמרו לו: אמור לנו אתה. אמר להם אונקלוס: מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב בתוך הבית ועבדיו שומרים עליו מבחוץ, ואילו הקב"ה, אנו עבדיו, יושבים בתוך הבית והוא שומר עלינו מבחוץ, באמצעות המזוזה. שמעו זאת החיילים והחליטו גם הם להתגייר, והקיסר הפסיק ולא שלח יותר חיילים להביאו.

פרק יד

בפרקנו חמישה נושאים עיקריים:

1. חיזוק לב פרעה ורדיפתו אחרי בני ישראל.
2. פחד העם, תפילתם ודברי החיזוק של משה.
3. הציווי על בקיעת הים וההגנה על ישראל.
4. בקיעת ים סוף וטביעת המצרים.
5. הצלתם של ישראל ואמונתם הגדולה.

חיזוק לב פרעה ורדיפתו אחרי בני ישראל (פסוקים א-ט)

פסוקים אלו מתארים את פרעה מצד אחד ואת בני ישראל ומשה מצד שני.

אנו נתמקד בעיקר בבני ישראל, ובפרט בנקודות השבח שלהם ובדברי החיזוק של משה רבנו אליהם, שהרי בדברים אלו נמצאים עיקר התכנים והמסרים שאנו רוצים לעורר אצל הילדים, ואילו בפסוקים העוסקים בפרעה - דבריו, מעשיו ורדיפתו - לא נאריך, מתוך המגמה הכללית לעסוק בחיוב ולהדגישו ולקצר בשלילה.

מטרת חיזוק לב פרעה

בפסוקים א'-ד' מופיע ציווי ה' אל בני ישראל לשוב ולחנות על שפת הים, במקום צר אשר משני צידיו צוקים ("פי החירת"), כך שפרעה יחשוב שהם כלואים ("נבכים") ואינם יודעים כיצד לצאת, ואז ה' יחזק את לבו לרדוף אחרי בני ישראל.

נעלה את השאלה: מהי המטרה של חיזוק לב פרעה לרדוף אחרי בני ישראל?

נאמר בפסוק ד: "ואכבדה בפרעה ובכל חילו".

נסביר שהמילה "ואכבדה" היא מלשון "כבוד", ומטרת חיזוק לב פרעה היא שכבודו של ה' יראה על ידי מפלת פרעה, וכדברי רש"י: "כשהקב"ה מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד".

בהמשך הפסוק מתבארת מטרה זו: "וידעו מצרים כי אני ה'", וכדברי האברבנאל: "עתה ידעו הנשארם במצרים כולם כי אני ה', בורא העולם ועושה נפלאות גדולות לבדו, משגיח על אוהביו, ומשנאו יצמיתם [ישמידם]".

כלומר על ידי הענשת הרודפים, ובראשם פרעה, ילמדו המצרים הנותרים במצרים שני עיקרים:

א. ה' ברא את העולם והוא לבדו עושה נפלאות.

ב. ה' משגיח בארץ על בני ישראל אוהביו ומשמיד את אויביהם.

מפסוק זה עולה שהמצרים בזמן המכות לא קיבלו עליהם בלב שלם את ההכרה שה' הוא האלקים, ורק בבקיעת הים הודו בכך לגמרי.

שבחם של בני ישראל ששמעו בקול ה'

פסוק ד' מסתיים במילים "ויעשו כן".

כלומר בני ישראל שמעו בקול ה', שבו לאחור וחנו על הים.

נרחיב בהסבר משמעות מילים אלו, המספרות בשבחם של בני ישראל, ונבקש מהילדים לחשוב כיצד מעידות מילים אלו על שבחם של בני ישראל.

נגיע לכך שבני ישראל חזרו לכיוון אויביהם המצרים למרות הפחד, ולא שאלו איך נתקרב אל רודפינו, משום שקיבלו בלב שלם את דברי משה. וכך הביא רש"י בשם חכמינו ז"ל:

"להגיד שבחן, ששמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו - אנו צריכים לברוח, אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם".

נקודות נוספות שנציין הם: הקושי של עם שלם - גברים, נשים וטף - לשוב לאחור בדרך שכבר הלכו, וכן שלא רק הצדיקים שמעו בקול ה' אלא כל העם - אפילו הפחותים שבהם.

בלימוד זה נרחיב בשבחם של ישראל ששמעו בקול ה' גם כאשר נדרשו לטרוח, להתאמץ ולהתגבר על פחדים, ובכך נעורר אצל הילדים את הרצון לשמוע בקול ה'.

רדיפת פרעה אחרי בני ישראל

פסוקים ה'-ט' עוסקים בחרטה של פרעה על ששילח את בני ישראל, וברדיפתו אחריהם.

נביא את דברי רש"י על המילים "ואת עמו לקח עמו" (פסוק ו), המתארים את דברי השכנוע שאמר פרעה לעמו:

"משכם בדברים: לקינו ונטלו ממוננו ושלחנו, בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה, ואני אקדים לפניכם..."

בלמדנו דברי רש"י אלו נשמיע דברי ביקורת חריפים כלפי פרעה על גודל שנאתו לישראל.

בלימוד הפסוקים נדגיש את גודל האיום שהיה על בני ישראל מצד המצרים, שהיו חמושים במרכבות רבות - "כל רכב מצרים", רתומות לסוסים - "כל סוס רכב פרעה", ובמיטב הלוחמים ושרי הצבאות - "ושלשם על כלו", זאת כדי לגרום לילדים להבין את הפחד של בני ישראל, ומתוך כך ללמד עליהם זכות.

הגבורה והבטחון של בני ישראל

נאמר בפסוק ח: "...ובני ישראל יצאים ביד רמה".

נביא את דברי רש"י: "בגבורה נבוהה ומפורסמת". מדברי רש"י עולה כי על אף שבני ישראל חזרו לאחור לקראת אויביהם, הם הלכו ביד

רמה - בגבורה גדולה (שבח זה קיים אפילו שעדיין לא ראו את הרודפים). גבורה זו באה לידי ביטוי בהליכתם האיטית, כפי שכתב הנצי"ב בהעמק דבר: "אינם בורחים כלל אלא הולכים לאמ". נביא לילדים גם את דברי המכילתא שישראל שרו והודו לה: "...אבל ישראל מרוממים ומשבחים ונותנים שיר ושבח וגדולה, תהלה ותפארת, למי שהמלחמה שלו".

פחד העם, תפילתם ודברי החיזוק של משה (פסוקים י-יד)

הפחד של בני ישראל

נאמר בפסוק י: "...וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם ויראו מאד".

נעלה את השאלה: מדוע פחדו בני ישראל מהמצרים, הרי הם היו רבים מהם (שש מאות אלף גברים)?

נביא את תשובת האבן עזרא, שבני ישראל פחדו מפני שהיו שנים רבות עבדים למצרים, ולא היה להם אומץ להלחם באדוניהם. וכך כתב:

"כי המצרים היו אדונים לישראל. וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים, ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו".

תפילת בני ישראל

בהמשך הפסוק נאמר: "ויצעקו בני ישראל אל ה'". נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל:

"תפשו אומנות [מלאכת] אבותם [כלומר התפללו]: באברהם הוא אומר: 'אל המקום אשר עמד שם', ביצחק: 'לשוח בשדה', ביעקב: 'יפגע במקום' [כל אלו לשונות תפילה: עמידה, שיחה, פגיעה]".

על פי דברי רש"י נסביר שצעקת בני ישראל לא היתה מתוך תלונה אלא היתה צעקה של תפילה.

בלימוד זה נחזק אצל הילדים את חשיבות התפילה בעת צרה.

דברי העם אל משה

נאמר בפסוק יא: "ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים... מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים".

דברי העם בפסוק זה, לכאורה אינם עולים בקנה אחד עם צעקת בני ישראל אל ה' בפסוק הקודם. המפרשים עמדו על שאלה זו, וכך כתב הרמב"ן: "איננו נראה כי בני אדם הצועקים אל ה' להושיעם, יבעטו בישועה אשר עשה להם שם, ויאמרו כי טוב להם שלא הצילם".

כלומר כיון שבני ישראל התפללו לה', הרי שהאמינו בישועתו, אם כן מדוע כעסו על משה שהוציאם ממצרים?
על שאלה זו נביא שתי תשובות:

א. אמנם בני ישראל התפללו לה' מתוך אמונה בתשועתו, אך המראה של חיל מצרים האדיר רודף אחריהם הבהיל אותם מאד, וגרם להם לומר "מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים".

ב. היו כמה קבוצות (כיתות) בבני ישראל: הצדיקים התפללו לה', ואילו הרשעים התלוננו "המבלי אין קברים...". וכך כתב הרמב"ן: "אבל הנכון שנפרש שהם כיתות... כי הכת האחת צועקת אל ה', והאחרת מכחשת בנביאו, ואינה בוחרת בישועה הנעשית להם...".

יש לציין כי התשובה הראשונה קרובה יותר לפשוטו של מקרא, שכן בפסוק לא נזכר שהיו כיתות שונות, אדרבא מסמיכות הפסוקים משתמע שאותם אנשים שצעקו אל ה', הם אלו שאמרו מיד לאחר מכן "המבלי אין קברים במצרים".

דברי החיזוק של משה בתשובתו לעם

משה לא כעס על הדברים הקשים שאמרו בני ישראל ולא הוכיחם,

מפני שהבין את הלחץ הגדול שהיו נתונים בו, ודן אותם לכף זכות, וכפי שכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "ובדוגמת זה ראוי לומר - 'אין אדם נתפש על צערו'".

ואכן האברבנאל (טו, כג) כתב שלכן בני ישראל לא נענשו על כך:

"ומפני זה לא קיבלו עונש כלל על דבריהם אשר דברו בזה, לפי שמרוב שיחה וכעסם דברו... גם משה רבנו כשזכר להם עוונותיהם במשנה תורה (דברים ט, כב), אמר: 'ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה מקציפים'... לא זכר מרה [ובדבריו הוא כולל גם את תלונה זו. עיין שם]."

כאמור, משה לא כעס על העם, יתרה מזאת הוא אף אמר להם דברי חיזוק: "אל תיראו", "התיצבו" (פסוק יג) - כלומר תעמדו עמידה זקופה ואיתנה בלי לפחד.

חכמינו ז"ל משבחים את משה על הצלחתו בהרגעת העם, וכך אמרו בילקוט שמעוני (רלב): "הרי משה מזרזן [מחזקם], להודיע חכמתו של משה, היאך היה משה עומד ומפיים לכל אותן האלפים והרבבות...".

הצלחת משה להרגיע עם שלם השרוי בחרדה גדולה מלמדת על חכמתו הגדולה, על אהבתו הרבה לעם וכן על מידת הבטחון הגדולה שהיתה לו ושהקרינה על כל העם.

נאמר בפסוק יג: "...כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם".

נציין כי משה לא מפרש לעם כיצד יעלמו המצרים, אבל בדבריו "לא תספו לראותם עוד" הוא רומז על טביעתם ביס.

נאמר בפסוק יד: "ה' ילחם לכם ואתם תחרשו".

"תחרשו" - תשתקו, לא תעשו דבר.

הציווי על בקיעת הים וההגנה על ישראל

נדבר עם הילדים על ההבדל בין מלחמת ה' במצרים, מלחמה בה הקב"ה נלחם לבדו, לבין המלחמות בכיבוש הארץ בזמן יהושע או מלחמות ההגנה מפני האויבים הקמים עלינו כיום, בהן אנו מצווים להלחם בעצמנו ולא לסמוך על הנסים.

נסביר שנגד מצרים הקב"ה נלחם בעצמו, מפני שבני ישראל לא היו מסוגלים לנצח (כדברי האבן עזרא לעיל), וכן מפני שהקב"ה רצה להראות למצרים את כבודו ואת ידו החזקה, כפי שאמר למשה קודם: "ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה'".

נרחיב בלימוד דברי משה בשני פסוקים אלו, ובכך נחזק את הילדים במידת הבטחון בה', במיוחד בעת צרה.

הציווי על בקיעת הים וההגנה על ישראל (פסוקים טו-כ)

צעקת משה לה'

ה' אומר למשה בפסוק טו: "מה תצעק אלי... דבר אל בני ישראל ויסעו".

נשאל: היכן נאמר שמשה צעק אל ה' בפסוקים הקודמים? נענה כי בפסוק י' נאמר שבני ישראל צעקו אל ה', ובוודאי משה צעק עמם, וכדברי הספורנו: "כי אמנם הוא בכלל 'ויצעקו בני ישראל אל ה'" (ושם פירש שצעקת משה שונה מזו של ישראל).

מדוע אמר ה' למשה לא לצעוק, הרי לכאורה אין שעה טובה ומתאימה יותר לתפילה לה' מאשר כעת, כשעם ישראל נתון בסכנה, וכפי שכתב אור החיים: "קשה: ולמול מי יצעק, אם לא לה' אלקיו, ובפרט בעת צרה, דכתיב 'קראת מצרה לי'...?".

לשאלה זו נשיב שה' התכוון לומר למשה שלא יאריך בתפילה, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל **במדרש** (שמות רבה כא, ט): "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: עת לקצר ועת להאריך. בני שרויים בצער והים סוגר והאויב רודף, ואתה עומד ומרבה בתפילה?!", ובעקבותיהם כתב רש"י: "לא עת עתה להאריך בתפילה, שישראל נתונים בצרה".

ולאן יסעו בני ישראל?

בני ישראל יסעו אל הים ויכנסו לתוכו.

בדברים אלו דרש ה' מבני ישראל דבר גדול: מסירות נפש להתחיל לנסוע ולהכנס לתוך המים.

ה' רצה שבני ישראל יתחזקו באמונה בו ובישועתו, ויאמינו שה' אוהב אותם, וכשם שעשה להם נסים במצרים וביציאה ממנה, כך גם יושיע אותם היום, וכדברי **רבי יוסף בכור שור**:

"וכי זה כבודי שאתה צועק לפני, וכי כך אני שישראל באו כאן עלי ועל בטחוני [בגלל שבטחו בי], ואניחם בידם [ואתן להם להפגע]? דבר אל בני ישראל ויסעו, כי אין להם לירא כלום?".

והמלבי"ם כתב: "שיסעו אל תוך הים, שבוה יראו אמונתם ובטחונם כה', ובזכות זה אנוסם גם להתנוסם".

נאמר **בפסוק טז**: "ואתה הרם את מטך".

בקיעת הים בשעת הרמת המטה מצביעה על ממשלת ה' בעולם בכלל ועל הים בפרט.

ניתן לדמות את המטה לשרביט המלך ואת משה לשליח המלך, ואם כן הרמת המטה על ידו היא ביצוע גזירת ה' לים שיבקע.

וכך עולה מדברי **האברבנאל**:

"כי הנה יש לנביא השלם תגבורת [התגברות] ושררה [שלטון] על חומר העולם... לפעול בהם ולשנותם כרצונו. ולזה אמר "ואתה הרם את מטך" וגו', כי כח נפשך, וגער בים ויבשהו".

”ונטה את ירך על הים ובקעהו...”

נדבר על הקושי העולה מהמילה ”ובקעהו”, שלכאורה ממנה נשמע שמשה הוא זה שבקע את הים, והרי ה' עשה נס זה?
נסביר שכיון שמשה הוא שליחו של ה' - נחשב הדבר כאילו הוא בקע.

נסיעת מלאך ה' ועמוד הענן לאחורי העם

נאמר בפסוקים יט-כ: ”ויסע מלאך האלקים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם. ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה...”.
נסביר פסוקים אלו על פי פירוש רש"י, שכאשר ירדה החשיכה לא הסתלק עמוד הענן, אלא בא בין שני המחנות, ואילו עמוד האש הלך לפני ישראל. כך עמוד הענן הסתיר את עמוד האש, והיה הענן חושך למצרים (”ויהי הענן והחשך”) ועמוד האש האיר לבני ישראל את הלילה (”ויאר את הלילה”).

בהליכת עמוד הענן לאחור, נציין שני חסדים שעשה ה' עם בני ישראל:

- א) על ידי כך היה חושך למצרים ולא יכלו לפגוע בבני ישראל.
- ב) על ידי כך עצר עמוד הענן את החיצים של המצרים, כפי שהביא רש"י בשם חכמינו ז"ל: ”והיו מזרקין בהן חיצים ואבני בליסטרות והענן מגן עליהם” (על פי ילקוט שמעוני רלג).

לאור דברים אלו, נדגיש לילדים עד כמה ה' אוהב את בניו ושומר עליהם מכל צד - כאב השומר על בנו ולוקחו בזרועותיו - מוליך עמוד אש לפניהם להאיר להם ועמוד ענן מאחריהם להגן עליהם, וכפי שהביא רש"י את הפסוק בהושע (יא, ג): ”ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרעותיו...”.

מסירות הנפש של בני ישראל

בפסוקים לא מפורש שבני ישראל התחילו לנסוע ונכנסו לים, אבל חכמינו ז"ל לימדו אותנו במדרשים רבים שבני ישראל שמעו בקול ה' ונכנסו לתוך הים.

חכמינו ז"ל עמדו על הסתירה בין המילים "בתוך הים" ו"ביבשה", ולמדו מכך שהים לא נעשה יבשה עד שבני ישראל נכנסו לתוך המים. וכך אמרו **במדרש** (שמות רבה כא, י):

"ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה" - אם בים, למה ביבשה?
ואם ביבשה - למה בתוך הים? אלא מכאן אתה למד שלא נקרע
להם הים עד שבאו [ישראל] לתוכו עד חממן [אפס], ואחר כך
נעשה להם יבשה".

דברים אלו מתארים באופן מפליא את נכונותם של בני ישראל, לא רק להכנס למים, אלא לקיים את ציווי ה' במסירות נפש עד קצה יכולתם. ננצל הזדמנות זאת להרשים את הילדים ביחס לגדולתם ומסירות נפשם של ישראל למען קיום דבר ה'.

בקיעת ים סוף וטביעת המצרים (פסוקים כא-כח)**הנס הגדול של בקיעת הים**

נאמר **בפסוק כא**: "ויט משה את ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים".

משה עשה את ציווי ה', וה' הוליד רוח חזקה. עוצמת הרוח הפרידה את המים והכינה שביל הליכה בתוך הים עבור בני ישראל.

נשתדל ליצור רושם מיוחד אצל הילדים ביחס לגודלו של נס בקיעת הים, שהוא אחד הנסים הגדולים שעשה ה' לישראל במהלך הדורות.

הצלת ישראל על הים היתה גדולה במיוחד, מפני שכל ישראל היו בסכנה, וכמו שכתב המהר"ל: "כי לא היה כיום הזה, שכל ישראל בשעה אחת הניעו לצרה אחת, בפעם [במקום] אחת" (גבורות ה' פרק מ). נציין גם שנס בקיעת הים עשה רושם על כל העמים (דבר שלא נזכר במקרא ביחס למכות מצרים), כמו שנאמר בשירה (טו, יד-טו): "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום, אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל יושבי כנען". נס זה גם צויין בפי רחב בפני המרגלים: "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים... ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם" (יהושע ב, י-יא).

מעבר בני ישראל בתוך הים ביבשה

נאמר בפסוק כב: "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה".

מהמילים "ויבואו בני ישראל" אנו למדים שכל ישראל כאחד היו בתוך הים. נס זה הוא הנס היחיד בנסי מצרים אשר היה לעיני כל ישראל במעמד אחד, ועל כן הותיר בהם את הרושם החזק ביותר, כמו שנאמר בהמשך: "וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (פסוק לא).

"וזהמים להם חומה מימינם ומשמאלם"

מלבד נס הפיכת הים ליבשה, התרחש נס גדול נוסף - המים עמדו כמו חומה גבוהה, בניגוד לטבעם להשפך כלפי מטה. בני ישראל ראו את המים העומדים כחומה כנגד טבעם ועלולים ליפול על העוברים לידם, כדברי המדרש (שמות רבה כג, ז):

"אמר רבי יוחנן בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא באותו הלילה שעברו ישראל את הים, ולא הניח הקדוש ברוך הוא. אמר להם: 'לגיונותי נתונין בצרה ואתם אומרים לפני שירה?!'".

והעץ יוסף שם ביאר כי "לגיונותי" הם בני ישראל, הנתונים בצרה מאימת הים, שמא יפול עליהם. אבל בני ישראל בטחו בה' שימשיך להעמיד את מי הים כחומה עד שיעברו ויצאו מהים.

הכרת המצרים ביד ה'

נאמר בפסוק כה: "ויסר את אפן מרכבותיו וינהגהו בכבדת ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים".

נזכיר לילדים את דברי ה' בפסוקים יז-יח: "ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה'", ונראה שהדברים התקיימו כאן, בכך שהמצרים הכירו שה' נלחם במצרים בשביל ישראל, וכדברי האבן עזרא: "והתברר דבר השם שאמר: 'וידעו מצרים כי אני ה'', לפני מותם".

הטבעת המצרים בים

נאמר בפסוק כו: "ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים על מצרים...".

ה' ציוה את משה לנטות ידו על הים רק אחרי שכל בני ישראל עלו מן הים, וכך אמרו חכמינו ז"ל במדרש (שמות רבה כב, ב): "ביון שעלה אחרון שבישראל מן הים, ירד לתוכו אחרון של מצרים".

נאמר בפסוקים כז-כח: "ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו... וישבו המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים... לא נשאר בהם עד אחד".

נפרש את המילים "עד אחד" כפשוטם, שלא נשאר אפילו מצרי אחד,

ונזכיר את נוסח התפילה הנאמרת בברכות קריאת שמע: "אחד מהם לא נותר".

בפסוק זה נדבר גם על השלמת העונש למצרים על אכזריותם הרבה, מידה כנגד מידה. הם השליכו את התינוקות למים וה' השיב להם כגמולם במים, וכדברי יתרו בפרשה הבאה: "כי בדבר אשר זדו עליהם", ופירש שם רש"י: "במים דימו לאבדם [את התינוקות] והם נאבדו במים". וכעין זה נאמר במכילתא: "[אמר הקב"ה] הם חשבו לאבד את בני במים, אף אני לא אפרע להם אלא במים".

הצלתם של ישראל ואמונתם הגדולה (פסוקים כט-לא)

נאמר בפסוק ל: "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים...".

כאן נדבר על הישועה השלמה שעשה ה' לישראל, שהסיר את האיום המצרי, ונעשו בני ישראל בני חורין לגמרי, ובכך נשלמה יציאת מצרים, כמו שכתב הספורנו: "במיתת המסתוללים [המחזיקים] בם לשעבדם - נשארו הם בני חורין, כי עד עת מותם היו ישראל כעבדים בורחים".

המעלה אליה הגיעו בני ישראל בים

נאמר בפסוק לא: "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

בפסוק נאמר "וייראו העם את ה'". נסביר לילדים שיראת ישראל מה' לא היתה יראה של פחד מעונש, אלא יראה של כבוד והערצה, שנבעה מתוך הכרה גדולה בנסים ובהצלה שעשה להם ה'.
וכך כתב המאור ושמש:

"ונראה, דהנה לומר לפניו יתברך בשירות ותשבחות [שירת היס] זאת בא מצד אהבה, שמחמת גודל האהבה נשאם לבם לומר לפניו שירה, אבל מצד היראה אי אפשר לומר שירה, רק אם היראה היא

מחמת האהבה... וזהו פירושו: 'יירא ישראל את ה' הגדולה' - על ידי שראו גודל הנסים באו לבחינת אהבה [לה']".

תהליך של אמונה

נאמר בסוף פסוק לא: "וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו". מדרגת שיא זו שהגיעו אליה בני ישראל על הים, היתה תוצאה של תהליך שהחל ביציאת מצרים, שם נאמר - "ויאמן העם" (ד, לא), והסתיים כאן: "וייראו העם את ה' ויאמינו בה'...".

ובמדרש (שמות רבה כג, ה) נאמר:

"אמר רבי נחמיה: לא זכו ישראל לומר שירה על הים אלא בזכות האמונה. שנאמר: 'ויאמן העם' (ד, לא), וכתוב 'ויאמינו בה'" (כאן).

לסיכום תהליך זה, נבקש מהילדים להזכיר נקודות שחזקו את בני ישראל, מאותו מעמד במצרים בו האמין העם ועד לבקיעת הים וטביעת המצרים, ואלו הן הנקודות:

התחזקותם באמונה במהלך המכות, אומץ לבם ואמונתם בלקיחת השה ושחיטתו, יציאתם לדרך ללא צידה, הליכתם כשהם חמושים, הליווי הנסי של עמוד האש והענן, חזרתם לאחור, תפילתם לה', דברי החיזוק של משה, עמוד הענן שנסע אחריהם להגן עליהם, כניסתם לים ולבסוף מהומת מחנה מצרים והסרת אופן מרכבותיהם בידי ה'.

סיכום

המעבר מעבדות לחירות בכלל, מעבדי פרעה לעבדי ה' בפרט, היה מעבר קשה לבני ישראל.

הקושי התעצם בהליכת עם שלם, גברים נשים וטף, במדבר בתנאים קשים, ונהיה אף קשה יותר כאשר נוצר איום מהמצרים. קשיים אלו חישלו את העם במספר דברים: באמונה ובטחון בה', בגבורה גדולה ובחיזוק האהבה שביניהם. חיזוק נוסף לאמונתם ובטחונם בה', בא על ידי הנסים הגדולים שעשה להם ה'.

שנות השעבוד במצרים השפיעו רבות על בני ישראל והחלישו את רוחם. ה' חשש שמא יפחדו בני ישראל ממלחמה וישוּבו מצרימה, לכן סובב ה' את ישראל במדבר ולא הפגישם עם פלשתים. כאשר נצטוו בני ישראל לחזור לכיוון ארץ מצרים, הם שמעו בקול ה', למרות הקושי והפחד הגדול לשוב לאחריהם.

ה' חיזק את לב פרעה והוא רדף אחריהם. כאשר ראו בני ישראל את מצרים אחריהם, התפללו לה' וחרדה גדולה אחזתם. בשעה קשה זו פנה העם למשה במילים קשות ומשה בגדולתו הצליח להרגיע את העם. ה' דרש ממשה לא להאריך בתפילה, אלא לומר לבני ישראל להכנס לתוך הים. הים נבקע, בני ישראל עברו ביבשה בתוך הים, והמצרים שאחריהם טבעו.

כשבני ישראל ראו נס אדיר זה, התמלאו יראת כבוד מה', אמונתם התחזקה והם האמינו בה' ובמשה עבדו.

המסרים העולים מפרקים יג-יד

1. ה' מסב את העם במדבר והולך לפניו

- א. דאגת ה' לבני ישראל - ה' ידע עד כמה השפיעה העבדות על נפשו של העם ולכן לא הפגישם מיד עם מלחמה.
- ב. פיתוח גבורה של בני ישראל - בני ישראל המשיכו (אחר לקיחת השה וכו') לפתח בלבם רוח גבורה בעלותם חמושים.
- ג. צדקותו של משה - משה לא התעסק בביזה אלא דאג להעלות את עצמות יוסף, ובכך קיים את השבועה ליוסף.
- ד. אהבת ה' ודאגתו לעמו - ה' הגן על בני ישראל מאחריהם בעזרת עמוד הענן והאיר לפניהם על ידי עמוד האש.
- ה. הודעת אהבת ה' לכל - בהליכתו לפניהם, בעמוד ענן ואש גבוהים הניכרים לכל.

2. רדיפת פרעה אחרי בני ישראל ובקיעת הים

- א. שבחם של ישראל - שצועקים לה' שיושיעם בעת צרתם.
- ב. משה דן את העם לכף זכות - בכך שלא כועס עליהם, אלא מרגיעם.
- ג. אמון ה' בבני ישראל - ה' דרש מהם להכנס לתוך הים.
- ד. מסירות נפשם של בני ישראל ובטחונם בה' בשעה שנכנסו לים.
- ה. גדולתו של ה' שבקע את הים - פלא שלא היה כמותו מאז בריאת שמים וארץ.
- ו. אהבת ה' לעמו - ה' שינה עבורם את סדרי בראשית.
- ז. בטחון ישראל בקב"ה בעוברים בים למרות האימה מחומות המים.
- ח. יראת ה' של העם ואמונתם הגדולה בה' ובמשה עבדו לאחר טביעת המצרים.

פרק טו

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

1. שירת הים
2. שירת מרים
3. בני ישראל במרה

שירת הים (פסוקים א-ט)

בפרשות שמות, וארא, בא ובשלח (עד השירה), עסקה התורה בעיקר במעשי ה': שליחתו את משה, עשיית המכות, הוצאת ישראל ממצרים והצלתם על הים, שהרי עיקר גאולת מצרים נעשתה על ידי ה'. לעומת זאת, ברגשות התודה של בני ישראל כלפי ה', וכן בתפילותיהם, כמעט לא עסקה התורה, למעט שתי פעמים: בסוף פרק ב' - "ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו...", ובסוף פרק ד' - "ויאמן העם... ויקדו וישתחוו".

בפרשתנו אנו פוגשים לראשונה בהתפרצות רגשות התודה של בני ישראל בעוצמה רבה. העם כולו, כאיש אחד, שר והודה לה' על גדולתו וטובו.

כפי שהזכרנו בפרקים הקודמים, רגשות תודה אלו היו חבויות והלכו והתפתחו לאט לאט, עד שהגיעו לשיאם בהשלמת יציאת מצרים ובהיות בני ישראל בני חורין גמורים. מכאן נעבור לעסוק בנקודות העיקריות אותן נדגיש לילדים בכיתה:

ההודיה לה'

הדבר המרכזי עליו נעמוד ואותו נדגיש במהלך השירה הוא ההודיה הגדולה של בני ישראל לה' על טובותיו.

הרצון בקרב בני ישראל להודות לה' היה כה גדול, עד שגם העייפות והמתח מהיום הקודם, לא הפריעו להם לשיר ולהודות באופן הנשגב ביותר.

נביא בפני הילדים כמה נקודות המורות על התפרצות השירה והרצון להודות לה' בקרב בני ישראל:

- א. השירה היתה לפנות בוקר כאשר בני ישראל לא ישנו כל הלילה. זאת ועוד, כל היום לפני כן היה רווי במתחים רבים של פחד מחיל פרעה.
- ב. בני ישראל לא הסתפקו במספר מילים של תודה, אלא האריכו בדברי שירה.
- ג. בני ישראל ביטאו את רגשותיהם בסגנון שיר מרומם ובמילים מורכבות (דבר הניכר בריבוי ההסברים של הפרשנים לכל פסוק). שירה זו היתה כל כך מרוממת, משום שנאמרה על ידי כל ישראל יחדיו לאחר שנצלו מהסכנה. שירה מופלאה זו מעוררת את האומרה במשך הדורות, ועל כן נתקנה כחלק מהתפילה הנאמרת בכל יום.
- ד. כל בני ישראל שרו כאחד, ששים רבוא, גדולים וקטנים, ואף עשו מאמץ שיהיו דבריהם מכוונים - לא הקדים אחד ולא איחר אחד.

בלימוד זה נדגיש את חשיבות הכרת הטוב וההודיה לה'; וכפי שכתב הרלב"ג: "שראוי לאדם לתת שבח והודאה לה' יתעלה על מה שנמלוהו מהטובות... ולזה סיפרה התורה שמשה ובני ישראל שרו השירה הזאת לה'...".

גדולת השירה המשותפת

נבקש מהילדים למצוא בשירה מילים בלשון יחיד - המורות על רעיון זה, כמו המילים "אשירה", "עזי".

וכך כתב אור החיים:

"ויאמרו לאמר אשירה' - פירוש: שאמרו זה לזה. 'לאמר' - פירוש: שיאמרו שירה יחד, בלא בחינת השתנות והפרדה, עד שיהיו כאיש אחד, הגם היותם רבים, ונתכוונו יחד ועשו כן, ואמרו 'אשירה' - לשון יחד, כאילו הם איש אחד, שזולת זה [שבלי זה] היו אומרים - 'נשירה'".

נשאל: כיצד יתכן שששים רבוא איש שרו ביחד את אותן המילים? על כך נביא את דברי הגמרא **במסכת סוטה** (ל ע"ב):

"בשעה שעלו ישראל מן הים, נתנו עיניהם לומר שירה. וכיצד אמרו שירה? רבי נחמיה אומר: כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת, שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו".

ופירש רש"י שם:

"מתחיל בברכות שלפני קריאת שמע, והן עונין אחריו וקורין בולן ביחד, וכך שרתה רוח הקדש על כולם וכיוונו יחד את השירה ככתבה".

אמנם ישנן בגמרא דעות נוספות, אך אנו נסביר לילדים כדעת רבי נחמיה, מכמה סיבות:

א. פשט המילים "אז ישיר משה ובני ישראל" מורה שבני ישראל שרו ביחד, וכפי שכתב רבי אברהם סבע, בעל **צרוח המור**: "כי הכתוב לא אמר אלא 'אז ישיר משה ובני ישראל...!', סוף דבר אין להאריך בה אלא להאמין האמת, כפשוטו של מקרא".

ב. לדעת רבי נחמיה, השבח על בני ישראל הוא הגדול ביותר, שהגיעו למדרגה עליונה של רוח הקודש, וכמו שכתב רבי אברהם בהמשך דבריו: "כי זה היה אחד מהנסים הגדולים שהיו בישראל, שראו כבוד השם וידו הגדולה עד שזכו כולם למעלת הנבואה ולומר שירה עם משה כולם

בשווה, איש באחיו ידובקו ולא יתפרדו, וכולם אמרו את השירה אות באות
תיבה בתיבה עם משה... כאילו יצא הכל מפה אחד בלי חילוק, וזה פלא
גדול, אבל בחק ישראל ולפי השנתם... לא היה כל כך פלא".
וכן כתב האלשיך: "כי משה ובני ישראל שוררו יחד את השירה הזאת
בוה הסגנון, ובלי שינוי זה מזה".

לפי דרך זו ניתן היה לומר שבני ישראל לא היו צריכים להתאמץ
בשירה, כי ה' שם את מילות השירה בפיהם של ישראל. אך ניתן גם
לומר שאדרבא, בני ישראל התאמצו מאוד והשקיעו מחשבה רבה כיצד
לשיר, ומתוך כך התעלו למדרגת רוח הקודש.

אנו נעדיף להסביר לילדים שבני ישראל התאמצו כדי לומר את
השירה, כי השירה באה מצד האדם, המביע את רגשי נפשו על הטובות
שגמלוהו ה', וממילא הוא גם מתאמץ לחשוב על המילים והסדר. (עיינין
אברבנאל כאן)

בני ישראל אם כן שרו יחד, כל אחד רצה להביע את רגשי התודה
וחשב היטב מה לומר, וה' עזר להם לומר יחדיו את אותן המילים.

במהלך השירה נציין בפני הילדים את גדולת בני ישראל,
שרק הם יכולים להגיע למעלה של רוח הקודש, ולומר יחדיו
שירה והודיה לה' באותן מילים.

לסיכום:

- במהלך לימוד השירה נדגיש לילדים את הנקודות הבאות:
- א. ההודיה של בני ישראל על ההצלה.
 - ב. האחדות בין בני ישראל, שהתבטאה באמירת השירה כאחד.
 - ג. גדולתם של ישראל.
 - ד. התרוממות בני ישראל למדרגה עליונה, עד שציינו בנבואה את
השפעת קריעת ים סוף על כל האנושות, בכיבוש הארץ, בבנין
בית המקדש ומעל הכל: במלכות ה' על העולם - "ה' ימלוך לעולם
ועד!"

אין צורך לחזור על נקודות אלו בכל פסוק, אלא נלמד את פירוש הפסוקים ומדי פעם נדגיש אחת מהנקודות, ובכך נרענן את הלימוד ונעשיר אותו.

נקודה נוספת עליה נעמוד במהלך לימוד הפסוקים היא הסגנון השירי העולה ממבנה הפסוקים, כך שלימוד שירי זה יצור רושם של עוצמת ההודיה שנאמרה ברוממות הרוח. מומלץ להראות לילדים את השירה כפי שהיא מופיעה על הקלף בספר תורה, שם ניתן לראות את המבנה המיוחד של השירה (ניתן לצלם זאת לילדים מתוך 'תיקון קוראים').

במהלך לימוד פסוקי השירה, נזכיר מידי פעם לילדים את גודל המעמד המיוחד בו נמצאים רבבות בני ישראל, העומדים יחדיו, אומרים שירה, ומודים לה' כאיש אחד.

נחלק את השירה לארבעה חלקים:

- 1) **דברי השבח לה'.**
- 2) **תיאור גדולת ה' בהטבעתו את המצרים.**
- 3) **הולכת העם לארץ ישראל ופחד העמים.**
- 4) **כניסה לארץ ובנין המקדש.**

דברי השבח לה' (פסוקים א-ג)

נאמר **בפסוק א:** "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר".

נסב את תשומת לבם של הילדים למילים "ישיר משה ובני ישראל" ולמילים "ויאמרו לאמר" המורות בפשוטן שכולם שרו יחד עם משה, וכפי שהזכרנו בשם "צרור המור" שזהו פשוטו של מקרא.

"אשירה לה' כי גאה גאה..."

מכפילות המילה גאה ("גאה גאה") ניכר הסגנון המיוחד של השירה והשמחה. כך רואים בדברי המצודת דוד בספר שופטים (ה, יב), על הפסוק "עורי עורי דבורה", שכתב: "וכפלה [דבורה] אמריה, בדרך שיר".

נאמר **בפסוק ב:** "עזי זמרת י-ה, ויהי לי לישועה, זה א-לי ואנוהו, אלהי אבי וארממנהו".

בפסוק זה מילים רבות הכתובות בלשון יחיד במקום בלשון רבים. מילים אלו מראות כי שרו כולם יחד, כאיש אחד. נבקש מהילדים למצוא מילים אלו, ונלמדם כיצד היו צריכות להכתב בלשון רבים:

"עזי" - עזנו, "לי" - לנו, "א-לי" - אלקינו, "ואנוהו" - נספר נוי

ושבח, "אבי" - אבינו, "וארוממנהו" - ונרוממהו.

נדבר על האחדות ששררה בין בני ישראל, וכן על מעלת רוח הקודש שזכו לה כשכיוונו כולם לאותן מילים.

במילים "עזי זמרת י-ה" נציין שאנו נפגשים כעת לראשונה בתורה בשם י-ה. אמנם איננו מבינים את מלוא משמעות שמותיו של ה',

ובוודאי הילדים אינם מבינים זאת, אך עם זאת נאמר להם שחידוש זה של שם י-ה בא כתוצאה מהתעלותם של ישראל ומגודל המעמד שהביאם לרצון להודות לה' (נציין כי שם זה מופיע בשנית בסוף פרשתנו, לאחר נצחון ישראל על עמלק, בדברי ה': "כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר").

נאמר בפסוק ג: "ה' איש מלחמה ה' שמו".

נביא לילדים את פירושו של רש"י: "איש מלחמה - בעל מלחמה". בני ישראל הבינו שלא רק שה' נלחם כאיש גיבור, אלא הוא המושל והשולט במלחמות, וכן תרגם אונקלוס כאן: "מרי נצחון קרביא" - אדון ניצחונות הקרב, וכפי שאומרים בתפילת שחרית בברכת יוצר אור: "בעל מלחמות".

בני ישראל גם הבינו מתוך כך שאת כל המלחמות במשך הדורות ה' ילחם להם, וכך תרגם יונתן בן עוזיאל: "ה' גברא עבד קרבינן בכל דר ודר מנדע גבורתיה לעמיה בית ישראל" (ה' איש עושה קרבות בכל דור ודור, ונודעת גבורתו לעמו בית ישראל).

תיאור גדולת ה' בהטבעתו את המצרים (פסוקים ד-יב)

נאמר בפסוק ד: "מרכבת פרעה וחילו ירה בים, ומבחר שלשיו טבעו בים סוף".

גם בסגנון פסוק זה ניכרת שמחת השירה, בחלוקת המשפט לשנים באופן מקביל, שהרי אפשר היה לכתוב מרכבות פרעה חילו ושלישיו ירה בים סוף.

נאמר בפסוק ז: "וברב גאונך תהרס קמיהם...".

נביא את פירושו של רש"י: "תמיד אתה הורם [את] קמיהם - הקמים נגדך, ומי הם הקמים כנגדו? אלו הקמים על ישראל". כלומר בני ישראל הודו לה' על גודל אהבתו אליהם, עד שהוא מחשיב את האויבים שלהם כאילו הם האויבים שלו.

נאמר בפסוק יא: "מי כמכה באלם ה', מי כמכה נאדר בקדש, נורא תהלת עשה פלא".

נציין שפסוק זה שונה מארבעת הפסוקים הקודמים (ז-י). פסוקים אלו מתארים את הנס מבחינה מעשית, ואילו פסוק זה מבטא את גדולתו של ה' על הכל, ובכך מורה על רוממותם של בני ישראל שהגיעו לאמונה שלמה בהשגחת ה' ובגדלותו.

נסב את תשומת לבם של הילדים גם לסגנון השירי בפסוק זה, בשתי נקודות:

א. בחזרה על המילים "מי כמוך".

ב. במבנה - ישנם בפסוק שלושה משפטים, אשר כל אחד בנוי מארבע מילים.

למילים "נורא תהלת" נביא שני פירושים:

רש"י פירש: "יראוי [יראים] מלהניד תהלותיך פן ימעטו". כלומר בני אדם מפחדים לספר את תהלות ה' שמא יחטאו בכך שיספרו מעט מדי. והרמב"ן פירש: "ולפי דעתי כי מעם 'נורא תהלת', שהוא נורא בתהלות, כי יעשה דברים נוראים ומתהלל בהם, שעשה נקמות בעוברי רצונו והושיע בהם את עבדיו".

נדגיש, שבפסוק זה בני ישראל משבחים את ה' בשתי מעלות:

א. בגבורה - "מי כמכה באלם ה'", כפירוש רש"י: "באלים - בחזקים".

ב. בריבוי נפלאותיו - "נורא תהלת עשה פלא" - שתהלותיו מרובות

עד שאי אפשר לספרם, כפירוש רש"י שהזכרנו.

הולכת העם לארץ ישראל ופחד העמים (פסוקים יג-טז)

נאמר בפסוק יג: "נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעוזך אל נוה קדשך".

נדבר על תשוקתם של בני ישראל לארץ ישראל ועל הבעת אהבתם

אליה, בכך שמוזכרים לה' על חסדו שמוביל אותם אל הארץ.

נדגיש גם את הערצתם לארץ המתבטאת בכך שהם מכנים אותה -

"נוה קדשך", מקום הקדושה של ה', וכדברי הרשב"ם: "ולהורישם את ארץ כנען שהוא נוה קדשך".
נביא גם את פירושו של **יונתן בן עוזיאל** שבני ישראל התכוונו לבית המקדש, וכך כתב: "ואחסינת יתהון טוור בית מקדשך" (ותנחיל אותם הר בית מקדשך), וכך הביא גם הרמב"ן בשם המכילתא: "אין 'נוה' אלא בית המקדש".

נעצים את שבחם של בני ישראל, שביום בו ניצלו ממות, לא חשבו רק על ההצלה, אלא גם על הכניסה לארץ ועל בנין בית המקדש.

נאמר **בפסוק יד**: "שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת...".
נסביר כי בני ישראל מתארים את הפחד והבהלה של כל העמים, כדי להראות את גודל הנס.

נסב את תשומת לבם של הילדים לביטויים רבים ומגוונים של פחד אצל העמים: ירגזון, חיל אחז, יאחזמו רעד ונמגו. ביטויים אלו מראים את גודל פחדם של העמים וכן את עצמת ההודיה של בני ישראל לה'.

נאמר **בפסוק טז**: "תפל עליהם אימתה ופחד... עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית".

בפסוק זה, בני ישראל מתפללים לה' שיפיל פחד על העמים, עד שיהיו דוממים כמו אבן.

בתפילתם מכנים בני ישראל את עצמם כעם ה', העם שה' קנה. נציין את שמחתם בכך שה' בחר בהם לעם, וכמו שכתב **אונקלוס**: "עמא דנן די פרקתא" (העם הזה שגאלת).

נוסיף את פירושו של **האבן עזרא** למילים "אשר קנית - ואתה קנית אותם להיותם לך לעבדים", ונסיים בפירושו של רש"י: "קנית - חכמת משאר אומות, כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחניב על האדם".

נסביר לילדים שבשירה זו הגיעו בני ישראל למעלה ששום עם אחר לא הגיע אליה, ומתוך כך הבינו מה גדולה הזכות להיות עם לה'.

כניסה לארץ ובנין המקדש (פסוקים יז-יח)

נאמר בפסוק יז: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך".

נסביר את המילים "בהר נחלתך" כמו שכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "על ארץ ישראל בכלל, כי מקומה נבוה וכולה נקראת 'הר'". וכן כתב הנצי"ב: "וזהו כלל ארץ ישראל, שהיא נבוהה מכל הארצות". נעסוק בביטוי "ותטעמו" - תטע אותם בו, שהוא משל לעץ נטוע. אהבתם של בני ישראל לארץ היתה כבר אז גדולה. הם התפללו שיהיו נטועים בארץ, כלומר אחוזים אחיזה חזקה בארץ בגבורה ובלי לזוז משם, כדברי המכילתא: "ותטעמו - נטיעה שאין בה נתיצה, שנאמר: 'בניתי אתכם ולא אהרם ונטיעתי אתכם ולא אתוש' (ירמיה מב, י). וכן כתב האבן עזרא: "תפילה שיעמדו שם הרבה ולא יגלו", והספורנו: "ותטעמו - עמידת ימים רבים כאילו נטועים".

בהמשך הפסוק נאמר: "מכון לשבתך פעלת ה', מקדש ה' כוננו ידיך".

פסוק זה מורכב וקשה להסברה לילדים, ומדרשים מופלאים נאמרו בו. הדבר שוב מראה על גדולת העם, שזכו יחידי לכוון יחד את שירתם למרות המילים הקשות והנעלות המשובצות בה. אנו נפרש מילים אלו כפשוטן - אתה ה' הכנת מקום זה (מקום המקדש) לשבת בו ולהשרות בו שכינתך, וכדברי האברבנאל: "שתשרה שכינתך שמה על עמך, שכבר פעלת אותו ויחדת אותו מקום וארץ נבחרת לעבודתך". כך משתמע גם מתרגום אונקלוס: "אתר מתקן לבית שכנתך אתקנתא ה'" (מקום מתוקן לבית שכינתך הכנת ה').

"מקדש ה' כוננו ידיך"

ה' ילמד את בני ישראל כיצד לבנות את המקדש, והדבר יחשב כאילו הוא הכינו בידיו. כך עולה מפירוש הספורנו: "כאמרו - ועשו לי מקדש... ככל אשר אני מראה אותך", וכן דוד אמר (בדברי הימים א' כח, יט) - 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל בכל מלאכות התבנית', כלומר: אף שנבנה בידי אדם, התבנית היתה "מכוננת" מלמעלה.

נאמר בפסוק יח: "ה' ימלך לעלם ועד".

בני ישראל התפללו שה' יראה להם את מלכותו בכל הדורות, כפי שהראה להם על הים. וכך כתב הרמב"ן:

"יאמר כי הראה עתה כי הוא מלך ושלמונו על הכל, שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו, כן יהי רצון מלפניו לעשות בכל הדורות, לעולם לא יגרע מצדיק עינו, ולא יעלימהו מן הרשעים המרעים".

ורבי יוסף בכור שור כתב: "ואתה תהיה עלינו מלך לעולם ועד, שלא יהיה לנו עוד מלך אחר, ואל תתנונו ביד אומה אחרת". לפי זה, כשבני ישראל מתפללים שה' ימלוך עליהם - כוונתם, שישגיח וישמור עליהם, והם מצידם מקבלים על עצמם עול מלכות שמים בלב שלם ובנפש חפצה - שיהיו לעבדים לה' בכל הדורות. נסב את תשומת לבם של הילדים לכך שפסוק זה נאמר אחרי התפילה על בית המקדש, ללמד שמלכות ה' תראה בהדרה בבית המקדש, וכפי שכתב האבן עזרא: "כאשר יבנה בית המקדש לשמו או תראה מלכותו בארץ". וכן כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם:

"בשבון ישראל ומנוחתם בארץ ישראל ובנין המקדש, תופיע מלכותו יתעלה במציאות ובעולמו בין האומות, 'ועלו מושיעים בהר ציון... והיתה לה' המלוכה".

לאחר לימוד פסוקים יז-יח נדגיש שוב לילדים את המעלה הגבוהה אליה הגיעו בני ישראל בשירה זו, מעלה שהביאה אותם לשאיפות רמות של בנין בית המקדש.

שירת מרים (פסוקים כ-כא)

נאמר בפסוק כ: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת".

נשאל את הילדים: מנין היו לנשים תופים?
 נביא את דברי רש"י על המילים "בתפים ובמחלת", המדברים
 בשבחן של הנשים: "מוכפחות היו צדקניות שבדור, שהקדוש ברוך הוא
 עושה להן נסים, [לכן] והוציאו תופים ממצרים".
 כלומר היו בישראל נשים צדקניות שהיו בטוחות שה' עתיד לעשות
 נסים לישראל. נשים אלו הוציאו מארץ מצרים תופים כדי לנגן ולשיר
 לפני ה' בדברי שבח והודיה על הנסים.

נציין את גודל האמונה והבטחון של נשים מבני ישראל,
 שבתקופת השעבוד הכינו את התופים לקראת יציאת
 מצרים.

נאמר בפסוק כא: "ותען להם מרים שירו לה' כי גאה גאה סוס ורכבו
 רמה בים".

בפסוק זה דנו המפרשים בשתי שאלות:
 א. האם הנשים שרו עם בני ישראל ולאחר מכן שרו לבדן, או ששרו
 רק לבדן לאחר שירת בני ישראל?
 ב. אם נאמר שהנשים לא שרו עם בני ישראל, האם בשירתן הן שרו
 שוב את כל השירה או רק את פסוק כ"א?
 נענה, שהנשים שרו בנפרד את כל השירה. כלומר משה והאנשים
 אמרו שירה לבדם, ומרים והנשים אמרו שירה לבדן. כך עולה מדברי
 רש"י: "משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עונין אחריו, ומרים אמרה
 שירה לנשים".
 ומה אמרו הנשים?

נפרש לילדים כפירוש השפתי חכמים על רש"י, כי הנשים שרו גם הן את אותה השירה ששרו משה ובני ישראל, וכך כתב: "אף על פי שלא נכתב במרים רק פסוק ראשון, מכל מקום קיצר וסמך על השירה הנוכרת".

לאור פירוש רש"י נדגיש את מידת הצניעות שהיתה בנשים, שלא שרו עם האנשים אלא בנפרד.

בני ישראל במרה (פסוקים כב-כז)

לאחר התעלותם של בני ישראל בקריעת ים סוף ובאמירת השירה, כננסים בני ישראל לראשונה למדבר ומתמודדים עם הקשיים שבו, כגון חסרון המים וחסרון המאכל.

בני ישראל לומדים דרך הקשיים לבטוח בה' שיספק להם אוכל ומים, וכך מתעלים בני ישראל בהליכתם במדבר מיום ליום, עד הגעתם למעמד הר סיני מלאים באמונה ויראת ה'.

חסרון המים, המים המרים במרה ותלונת בני ישראל

נאמר בפסוק כב: "ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים".

נשאל את הילדים: מה שתו בני ישראל באותם ימים? נענה, שנשארו להם מעט מים בכליהם, וכך כתב בדעת זקנים מבעלי התוספות: "כשיצאו ממצרים נמלו מים מתוקים בכלים, כלו המים נתרעמו להם".

על אף שבהמשך מוזכרת גנותם של בני ישראל שהתלוננו, כאן נציין את שבחם שהסתפקו במים מועטים במשך שלושה ימים ולא התלוננו, וכפי שכתב האברבנאל: "ולכן לא נענשו על התלונה הזאת... כיון שסבלו צמאון שלושת ימים בימי הקיץ ואחר כך מצאו מים מרים".

נאמר בפסוק כג: "ויבואו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם...".

נדבר עם הילדים על הקושי הגדול שהיה לבני ישראל, שלאחר שלושה ימים בהם כמעט לא שתו, סוף סוף הגיעו למקור מים, והנה המים מרים. נאמר כי באופן טבעי הדבר גרם לאכזבה גדולה שגררה עמה רוגז רב.

נאמר בפסוק כד: "וילנו העם על משה לאמר מה נשתה".

בפסוק זה יש שני צדדים: מצד אחד בני ישראל כשלו - שהרי התלוננו, אולם מצד שני תלונתם לא היתה בוטה וחריפה, אלא נאמרה בלשון שאלה - "מה נשתה?".

נשאל את הילדים: מה לדעתם היו צריכים בני ישראל לומר? לאחר שנשמע דבריהם, נביא את דברי רש"י (פסוק כה): "שלא נמלכו במשה בלשון יפה: בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות, אלא נתלוננו". כלומר על אף שהתאפקו שלושה ימים וכשמצאו סוף סוף מים, המים היו מרים, נדרש מהם להתעלות על מצוקתם, לשלוט בעצמם ולבקש בלשון יפה.

חכמינו ז"ל במכילתא (כה, א) ציינו שבני ישראל התחרטו על תלונתם: "היו ישראל מתחננים ומתפללים לפני אביהם שבשמים ואומרים: חטאנו לפניך על המים [מי מרה], נתרעמנו לפניך על הים [לפני בקיעת הים]". וכן במדרש שיר השירים (מובא בהכתב והקבלה): "שחורה אני ונאווה - שחורה אני במרה, שנאמר: 'וילנו על משה', ונאווה אני במרה, שנאמר: 'ויצעק אל ה'".

נאמר בפסוק כה: "ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ...".

התנהגותו של משה, שלא נזף בבני ישראל, נבעה מאהבתו הגדולה לבני ישראל ומכך שהם התחרטו על תלונתם (כדברי המכילתא). יתכן גם לומר שמשה ראה כיצד התאפקו שלושה ימים, ואף כשמצאו מים מרים לא צעקו, אלא שאלו.

החק, המשפט והנסיון במרה

נאמר בפסוק כה: "שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו".

הנסיון היה שה' הוליד את בני ישראל במדבר, במקום שאין מים, והביאם למקום המים המרים. ומהם החק והמשפט ששם ה' במרה? נביא את דברי רש"י: "במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם: שבת, ופרה אדומה ודינין". כלומר החוק והמשפט הם פרשיות מהתורה שבני ישראל קיבלו במרה.

נאמר בפסוק כו: "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו ושמרת כל חקיו, כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך".

נקדיש זמן בכיתה לביאור פסוק זה, המחזק את האדם בשמירת המצוות לכל סוגיהן.

בפסוק זה מופיעות ארבע לשונות שונות של שמיעה ועשייה של דברי ה', ונבקש מהילדים למוצאן: א. קול ה'. ב. הישר בעיניו. ג. מצוותיו. ד. חוקיו.

נסביר כי התורה משתמשת בלשונות שונים כדי ללמדנו לעשות ולקיים את כל מצוות ה', בין מצוות עשה ובין מצוות לא תעשה, בין מצוות שאנו מבינים את טעמן ובין מצוות שאיננו מבינים את טעמן. בכך נחזק אצל הילדים את הרצון ואת הבנת החשיבות של שמיעת כל דברי ה'.

עם זאת, כמובן יש לזכור שבני ישראל עדיין לא קיבלו את כל המצוות, ודברי הפסוק מתייחסים למצוות שניתנו במרה.

רש"י למד מפסוק זה גם את חשיבות שמירת המצוות שאיננו מבינים את טעמן, וכך כתב:

"כל חקיו - דברים שאינן אלא נזירת מלך בלא שום מעם, ויצר

הרע מקנמר [מתריס] עליהם: מה איסור באלו, למה נאסרו, כגון - לבישת בלאים, ואכילת חזיר, ופרה אדומה וכיוצא בהם".

נציין שבפסוק זה ישנה דרישה גם ללמוד היטב את המצוות, ומשום כך התורה כופלת ואומרת "אם שמוע תשמע" (רמב"ן: "להבין מעם מה שיצוך לעשות"), וכן משתמשת במילה "והאזנת", המורה על שמיעה מדוקדקת (רש"י: "תמה אזנים לדקדק בהם").

"כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך"

הקב"ה מבטיח לישראל שכר טוב אם ישמעו בקולו - שלא ישים עליהם מחלה ושירפא אותם.

נשאל את הילדים: מה הקשר בין המחלה במצרים לבין המתקת המים במרה?

נענה, שהמצרים קיבלו את מכותיהם בגלל שמרדו בה', ואם ישראל ישמעו בקול ה' ולא ימרדו בו, ה' לא יעשה להם את שעשה למצרים, אלא הפוך - ייטיב עמם.

וכך כתב האבן עזרא:

"והנה דבר מרה [מה שהיה במרה הוא] הפך המכה הראשונה [דם]. כי מימי היאור היו מתוקים ולא יכלו לשתות מהם [לאחר המכה], וכאן המים המרים שבו מתוקים [במצרים ה' היכה את היאור, כך שלא יכלו המצרים לשתות, ואילו כאן, במרה, ריפא ה' את המים המרים]. והנה השם עשה דבר והפכו, על כן יש לך להשמר שלא תמר בו [תפר דבריו], ולאהוב אותו כי הוא ייטיב לך".

החניה באילים וחסד ה' על עם ישראל

נאמר בפסוק כז: "ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים...".

נדבר על חסדו של ה' לעמו ישראל, שזימן להם מקום עם מעינות

מלאים במים מתוקים ויפים (כדברי הרמב"ן), ושבעים סוגי תמרים
(כדברי האבן עזרא).

נביא גם את דברי רש"י, שהיו באילים שתים עשרה מעינות כנגד י"ב
השבטים, מעין לכל שבט.

הרמב"ן מתאר כיצד בני ישראל הודו לה' על חסדו:

"כי חנו עליהם כל שבט על מבועו [ליד המעיין שלו], והזקנים
ישבו בצלם [של התמרים], לשבח הא-ל עליהם שהכין להם בן
[מעינות ותמרים] בארץ ציה [שממה]".

נסיים בדברי המכילתא: "ומה תלמוד לומר 'ויחנו שם על המים', מלמד
שהיו עופקים בדברי תורה שנתנו להם במרה".

פרק טז

בפרקנו נושא עיקרי אחד: פרשת המן – לחם מן השמים.

פרשת המן – לחם מן השמים (פסוקים א–לד)

תלונות העדה על האוכל

נאמר בפסוק א: "ויסעו מאלים ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין...".

פסוק זה מדבר בשבח בני ישראל, שאף על פי שבאילים היו להם מים מתוקים ועצי תמר לרוב, עזבו את המקום ברצון כדי ללכת אחר ה'. וכך כתב הספורנו: "ועם כל זה [השפע שבאילים] ויסעו מאלים אל מדבר סין, כענין 'לכתך אחרי כמדבר'".

"בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם מארץ מצרים"

רש"י ביאר שהתורה מפרשת את התאריך ללמדנו שאכלו במשך חודש (מט"ו ניסן עד ט"ו אייר) את העוגות שהוציאו ממצרים. בט"ו באייר כלו העוגות, ולא היה לבני ישראל מה לאכול.

נאמר בפסוקים ב–ג: "וילנו כל עדת בני ישראל... מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר... כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב".

הדברים הקשים שאמרו עדת בני ישראל למשה ולאהרן, מעידים על המצוקה הקשה שבני ישראל היו נתונים בה, וכפי שהזכירו בדבריהם, הם פחדו שכולם ימותו במדבר.

יחד עם זאת, נשמיע ביקורת על תלונת בני ישראל, שהתאוו לאכול

בשר כפי שאכלו בארץ מצרים, ושכחו את הטובה הגדולה שעשה ה' עמם בהוציאו אותם מארץ מצרים, וכפי שהביא רש"י (ח) בשם חכמינו ז"ל, ששאלת בני ישראל את השר הייתה שלא כהוגן, ומשום כך גם קיבלוהו בערב ולא בבוקר.

נס המן – נסיון ללימוד אמונה וביטחון בה'

כפי שלמדנו כבר, הנסים שעשה ה' לישראל, מלמדים מחד גיסא על גדולתו ועל אהבתו לעמו, ומאידך גיסא מחשלים את העם באמונה ובבטחון בו. גם נס המן העיד על גדולתו של ה', אך יחד עם זאת היה בו נסיון לבני ישראל – להגדיל את אמונתם ואת בטחונם בה', כפי שאומרת התורה בחומש **דברים** (ח, ג): "ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת...". ובהמשך נאמר (שם, טז): "המאכלך מן במדבר... למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך".

נשאל את הילדים מהו העינוי המוזכר בפסוקים אלו, ונביא את פירוש **רשב"ם** (שם, ג): "זה עינוי שלא יהיה לך פת בסלך, וחייד תלויים למרום בכל יום", וכפירוש זה כתב גם **הספורנו** (שם טז): "שתקיים מעוני, כדאנת מי שאין לו פת בסלו".
ומה היתה מטרת העינוי?

בהמשך פסוק ג' שם נאמר: "למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". ועל כך כתב **הרמב"ן**: "כי עשה זה להודיעם כי הוא המחיה את האדם בכל אשר יגזור, אם כן שמור מצוותיו וחי".

את הטובה באחריתך, הנזכרת בפסוק ט"ז ("להיטבך באחריתך"), נסביר כפשוטו – ה' ייטיב לך כאשר תעמוד בנסיון. נביא גם את הסבר ה**נצי"ב**, שפירש שכתוצאה מהנסיון נהיה יותר טובים, בכך שנקנה את מידת הבטחון, וכך כתב: "והיינו להרגיל אותך בכמחון על רגע אחרון".

- לסיכום: למדנו מהפסוקים בספר דברים ארבעה דברים:
- א. הנסיון של המן היה קשה ביותר, עד כדי כך שהתורה מכנה אותו 'עינוי'.
 - ב. העינוי היה הדאגה של בני ישראל שמא מחר לא יהיה להם אוכל מזומן ("פת בסלוי").
 - ג. מטרת העינוי: (1) ללמוד שה' מחיה את האדם. (2) מתוך כך לבטוח בה'.
 - ד. שכר הנסיון: (1) שכר גשמי - טובות מאת ה'. (2) שכר רוחני - השגת מעלת האמונה והבטחון.

כעת נשוב לפסוקים שבפרשתנו:

נאמר בפסוק ד: "ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים... ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא".

במילים "למען אנסנו" נדבר עם הילדים על הקושי שבנסיון - הדאגה שאין אוכל במקום מדבר ושממה. נביא את הפסוקים בספר דברים, תוך הדגשת המילים נסיון ועינוי.

במילים "הילך בתורתך" נדבר על המטרה שבנסיון - לבטוח בה', וכמו שכתב הרשב"ם: "מתוך שנכלל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם, אולי מתוך כך יאמינו כי וילכו בתורתך".

לסיום, נוסיף ונדבר עם הילדים על המילים "להטיבך באחריתך", שנאמרו בחומש דברים, ונסביר מהי הטובה שבנסיון, כפי שהבאנו לעיל.

כסיכום נביא את דברי הרמב"ן בפרשתנו שכתב:

"כי נסיון הוא להם שלא היה בידם מזון, ולא יראו להם עצה במדבר רק המן, שלא ידעו מתחילה, ולא שמעו מאבותם, ויורד להם דבר יום ביומו וירעיבו אליו, ועם כל זה שמעו ללכת אחרי השם... ושלא יהיה להם לחם רק מן השמים דבר יום ביומו, לנסותם ולהטיב להם באחרונה [ומהי ההטבה?], שיאמינו בו לעולם".

את לימוד נושא המן נוביל ברוח זאת: מצד אחד התפעלות מהנסים שהיו במן, נסים המורים על גדולתו של ה' ואהבתו אותנו, ומצד שני נדבר על הנסיון והקושי, על הבטחון בה' הנדרש מבני ישראל ועל ההטבה הבאה מהעמידה בנסיון. נדגיש בכל פעם נקודה אחרת: פעם נדגיש את גדולת ה' ופעם את אהבתו לעמו, פעם את קושי הנסיון ופעם את הבטחון בה' הנדרש מבני ישראל, ואת ההטבה הבאה כתוצאה מכך.

ראיית כבוד ה'

נאמר בפסוקים ו-ז: "ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל ערב וידעתם... ובקר וראיתם את כבוד ה' בשמעו את תלנתיכם על ה'".

כוונת פסוקים אלו לומר שבבוקר ירד המן, ואז בני ישראל יראו את כבוד ה'.

נסביר שכוונת המילים "כבוד ה'", היא שבירידת המן ראו בני ישראל את כבודו וגדולתו של ה', על ידי הפלא הגדול שנוצר בעולם. וכך כתב הרמב"ן:

"והנכון בעיני כי היה הפלא במן גדול מאד... המן נוצר להם עתה יצירה חדשה בשמים, כענין מעשה בראשית... בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבוקר [במן] תראו את כבוד מלכותו, אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיו וכגבורתיו...".

דגשים בפסוקים

נאמר בהמשך פסוק ז: "ונחנו מה כי תלינו עלינו". מדברי משה ואהרן אלה ניתן לראות את ענוותנותם, שלא החשיבו עצמם לאנשים חשובים, חכמים וצדיקים, אלא אמרו "ונחנו מה", וכדברי הגמרא (חולין פט ע"א):

"אמר רבא: גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב [שבאברהם נאמר]: 'ואנוכי עפר ואפר', ואילו במשה ואהרן כתיב: 'ונחנו מה...'"

נאמר בפסוק ט: "ויאמר משה אל אהרן אמר אל כל עדת בני ישראל קרבו לפני ה' כי שמע את תלנתיכם".

נשים לב שבפסוק הקודם (ח) משה דיבר, ואילו כאן משה מבקש שאהרן ידבר עם העם.

המשך חכמה כתב שמשה ביקש מאהרן לדבר כי הוא רצה להתכונן לדבר עם ה'. יתכן להסביר שמשה אמר את דברי התוכחה (שבפסוק ח) בעצמו - כמובן מתוך אהבה לעם ורצון לעוררם לתשובה - ואת דברי הפיוס וההרגעה (שבפסוק ט: "קרבו לפני ה'...") בקש מאהרן לומר.

נאמר בפסוקים יא-יב: "וידבר ה' אל משה לאמר. שמעתי את תלונת בני ישראל...".

נסביר שכיון שבני ישראל התלוננו מתוך מצוקה וקושי ולא מתוך מרידה, לכן ה' לא כעס עליהם. וכך כתב רבנו בחיי בשם חכמינו ז"ל: "אף על פי שמתלוננים - בני ישראל הם, בני הם, אהובי הם, זרע אברהם אוהבי". חכמינו ז"ל למדו זאת מכך שנאמר "תלונת בני ישראל" ולא 'תלונת העם'.

נביא לילדים פירוש זה, המבליט את האהבה הגדולה של ה' לעמו - בניו. בכך נדגיש אצל הילדים את גודל אהבת ה' לעמו, וממילא אליהם.

ירידת המן, לקיטתו והנסים שהיו בו

נאמר בפסוק יג: "ויהי הערב ותעל השלו ותכס את המחנה".

בפסוק זה אנו נפגשים בנס שעשה ה' למען עמו - נתינת בשר מידי ערב, הוא עוף השלו. השלו הגיע בנס בכל יום, באמצעות הרוח, למחנה ישראל. אמנם נס זה לא היה יצירה חדשה כמו המן, אבל הבאתו היתה גם היא שלא בדרך הטבע.

נאמר בהמשך פסוק יג ובפסוק יד: "ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה. ותעל שכבת הטל והנה על פני המדבר דק מחספס דק ככפר על הארץ".

שכבת הטל היתה מכסה את המן, ובבוקר היתה מתאדית ועולה, ואז היה המן מתגלה.

כאן נביא לילדים את דברי חכמינו ז"ל המלמדים על אהבת ה' לישראל. וכך נאמר במכילתא (פרשה ב):

"רבן שמעון בן גמליאל אומר: בא וראה כמה חביבין ישראל לפני המקום, ולפי שהם חביבין לפניו שינה עליהם מעשה בראשית, עשה להם תחתונים עליונים ועליונים תחתונים. לשעבר היה עולה [הלחם] מן הארץ והטל יורד מן השמים... ועתה נתחלפו הדברים כלומר שהלחם יורד מן השמים, והטל עולה מן הארץ]..."

ורש"י (פסוק ז) כתב:

"...והלחם ששאלתם לצורך, בירידתו לבוקר תראו את כבוד אור פניו, שיורידהו לכם דרך חיבה בבוקר שיש שהות להכינו, ומל מלמעלה ומל מלמטה, כמונח בקופסא".

כלומר, לפי רש"י, חיבת ה' כלפי בני ישראל נראתה בשני דברים: בהורדת המן בבוקר, כדי שישאר זמן להכינו, ובשמירתו מלמעלה ומלמטה על ידי הטל, שיהיה מונח כבקופסה.

מנהג ישראל לכסות את הלחם בסעודות השבת נלמד מפסוק זה.

נאמר בפסוק טז: "זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו".

"עומר" - שם מידה של כמות, השווה בערך למשקל קילו אחד (1000 גרם).

ה' ציוה ללקוט עומר לכל נפש ונפש, בין לגדולים ובין לקטנים, וכמו שכתב אור החיים: "לומר שלא יעשו הפרש בין קמץ לגדול, אלא [יאספו כ] מספר הנפשות, כי בולן ישוו באכילת המן".

נציין את הפלא, בכך שאותה הכמות הספיקה לכל בני הבית, קטנים וגדולים, וכמו שכתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "וזה מן נפלאות המן ואותותיו המפליאות, ששוו במאכלו הגדול והקטן והחזק והחלש, לכל איש עומר לגולגולת".

נאמר בפסוק יז: "ויעשו בן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט".

נקשה על פסוק זה מהפסוק שלפניו: בפסוק ט"ז נאמר שמשה ציוה ללקוט לפי מידת עומר לאדם. והנה בפסוקנו נאמר שבני ישראל אכן עשו כן, ומיד לאחר מכן נאמר "המרבה והממעט" - משמע שחלקם אספו יותר או פחות - אם כן לא עשו כדבר משה? נענה, שבני ישראל באמת התכוונו ללקוט עומר, כפי שציוה משה, אבל לא אספו זאת עם כלי מדידה אלא עשו הערכה, וכפי שכתוב בליקוטים (בחומש רב פנינים):

"שעשו בן בני ישראל שנתעסקו בלקיטה, וילקטו כל אחד לפי אומד דעתו, או כמו שנודמן לו להרבות או להמעט ממנו, על דעת למדוד אותו שם במדבר או באהליהם, ולהשיב העודף ולהשלים מה שחסר".

על פי הסבר בעל הליקוטים, נדגיש את השבח של בני ישראל ששמעו בקול ה' והתכוונו לאסוף את מידת העומר, ואפילו חשבו להחזיר את העודף (כך צריך לפרש גם ברש"י בפסוק הבא).

נוסיף לדבר בשבחם של ישראל, ונאמר שבפעם הראשונה שאספו את המן, הנסיון היה גדול ביותר, כי עדיין לא ראו את המן יורד בכל יום, ובכל זאת אספו רק את המידה המספיקה לאותו היום בלבד, ובטחו בה' שיוריד להם מן גם מחר.

נאמר בפסוק יח: "וימדו בעמר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר...".

נדגיש את הנס הגדול שהיה כאן, שבני ישראל אספו לפי הערכה ולא דייקו בכמות - היו שאספו הרבה יותר מעומר וחשבו להחזיר את העודף, והיו שאספו פחות, וכשבאו לביתם ומדדו, מצאו כולם את אותה הכמות - עומר לכל אחד, וכפי שכתב רש"י:

"יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט, וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו, ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לנגלת אשר באהלו... וזה נס גדול שנעשה בו".

האבן עזרא מסביר באופן אחר את פסוקים י"ז-י"ח, ולפי הסברו הפלא היה אחר:

"ויעשו - על דרך הפשט כי המרבה והממעט, לפי מספר נפשות אהלו. וימדו בעמר - מצא כל אחד לפי מה ששער".

כלומר: "המרבה" הוא בעל משפחה גדולה, שאסף בהערכה עומרים רבים, לפי מספר נפשות ביתו, "והממעט" הוא בעל משפחה קטנה, שאסף בהערכה מעט עמרים. כשהגיעו הביתה, מדדו שניהם את אשר אספו, וכל אחד גילה שהערכתו היתה מדויקת - הוא אסף בדיוק את הכמות המתאימה לבני ביתו.

האיסור להותיר מהמן

נאמר בפסוק יט: "ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו עד בקר".

נדבר על הנסיון הקשה שנדרשו בני ישראל לעמוד בו, להעצים את מידת בטחונם בה', כפי שהזכרנו בפתיחה, על פי הפסוקים בספר דברים.

לפי האלשיך, פסוק זה מלמדנו כי משה גם חיזק את העם בדבריו, וכך כתב:

"על כן עשה [משה] כמזהירם במעלת הבמחון, ואמר: 'איש אל יותר ממנו עד בקר' - כלומר עד בקר שראוי להתחדש ממנו מן מהשמים".

נאמר בפסוק כ: "ולא שמעו אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר...". נשאל את הילדים האם עמד העם בנסיון, ונפנה אותם לפסוק זה. נדגיש בפניהם את המילה "אנשים", המורה שרק מעטים לא שמעו בקול משה, אך רוב העם שמע ולא הותיר, והראיה: שלא נאמר 'ולא שמעו בני ישראל אל ה'".

גם מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל (ורש"י בעקבותיו): "ושיריו דתן ואבירם", רואים שרק שני אנשים אלו הותירו. והאבן עזרא לא הזכיר את דתן ואבירם, אלא אמר בכלליות "כי אנשים מעטים היו".

"ויקצף עליהם משה"

משה כעס על אותם אנשים מפני שלא בטחו בה', ועל אף שהיה הנסיון קשה, היו צריכים לעמוד בו, כמו כל בני ישראל.

נדגיש את שבחם של בני ישראל - אנשים, נשים וטף - שבטחו בה' שיוריד להם מן למחרת ולא הותירו מהמן לבוקר, למרות שלא נשאר בכליהם, ולמרות הדאגה מה יהיה מחר.

טעימת הגויים מהמן

נאמר בפסוק כא: "וילקטו אתו בבקר בבקר... וחס השמש ונמס". בפסוקים לא נזכר האם ידעו האומות דבר על נס המן, אך מדברי חכמינו ז"ל על פסוק זה (הובאו ברש"י), למדנו דבר מופלא על טעמו של המן ועל טעימת הגויים ממנו:

"וילקטו אתו בבקר בבקר... וחס השמש ונמס" - הנשאר בשדה נמוח [נמס], ונעשה נחלים, ושותין ממנו אילים וצבאים, ואומות

העולם צדין מהם ופועמין בהם מעם מן, ויודעין מה שבחן של ישראל".

בעקבות דברי חכמינו ז"ל, נראה לילדים עד כמה היה טוב טעמו של המן, שהרי האומות התפעלו מטעם הצבי שרק שתה מהמיץ של תמיסת המן, ואם כך בוודאי אי אפשר לתאר את טוב טעמו של המן שאכלו ישראל.

נדגיש לילדים את החיבה של ה' לעמו, שלא רק נתן להם אוכל משביע, אלא אף נתן להם אוכל משובח וטעים, שלא היה כמוהו מעולם.

קדושת השבת והמן

נאמר בפסוק כב: "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד ויבאו כל נשיאי העדה ויגידו למשה".

נשאל את הילדים: מדוע התפלאו הנשיאים, הרי ה' כבר אמר למשה לפני ירידת המן (פסוק ה): "והיה משנה על אשר ילקטו יום יום"? נביא את דברי רש"י, שמשה עדיין לא אמר להם את דברי ה':

"ומכאן יש ללמד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם: 'והיה ביום הששי והכינו וגו'', עד ששאלו מה זאת, [ורק אז] אמר להם: 'הוא אשר דבר ה'', שנצטויתי לומר לכם...".

ומדוע לא לימד משה את העם את מצוות המן המיוחדות ליום השבת ולא גילה להם שיעשה נס ביום הששי? על כך עונה אור החיים:

"ונראה כי נתחכם משה בחקירת חכם: למה לא רצה ה' שיאמר הדברים [מצוות שבת] לישראל? והשכיל [והבין] כי מעמו הוא [הסיבה שה' לא רוצה שמשה יגלה את מצוות השבת] שחפץ ה' לנטוע בהם [בבני ישראל] נטע אמונת הצדקת מצות שבת,

שתהיה קבלתה וידיעתה ממנו א-ל עליון, שלא על ידי שליח [משה], אלא כשיצאו ללקוח כמנהגם שיעור הרגיל ליומו, וימדו וימצאו פי שניים מהרגיל יום יום, יראו ראייה חושית ושכלית... שבזה תהיה מצוה זו [שבת] מקובלת בתוספת קבלת הרצון, ומורא גדול מעבור עליה, לצד [משום] שמעלתה גדולה...".

כלומר משה הבין שה' רוצה שבני ישראל יראו בעצמם את הנס בפעם הראשונה, ובכך תהיה להם הפתעה, הם יתפעלו ממעשה ה' ותכנס בלבם יראה מגודל קדושת השבת.

נס נוסף שהיה במן של שבת - שטעמו היה משובח יותר מכל ימי השבוע, וכך כתב רש"י בשם המכילתא: "לחם משנה - אותו יום נשתנה לשבח בריחו ובטעמו".

לא נדרוש את המילה "משנה" - משונה, מפני שאין זה פשוטו של מקרא, אלא נסביר את המילה משנה - כפול, ונוסיף על זה, בתור ידיעה, את דברי חכמינו ז"ל הללו.

כאשר ישנה דרשת חכמינו ז"ל שאיננה פשוטו של מקרא, אך מלמדת אותנו מסר חשוב, נבאר את הפסוק כפשוטו ולאחר מכן נביא את דברי חכמינו ז"ל הרמוזים בפסוק.

מנהג ישראל לברך בכל סעודה מסעודות השבת על שתי ככרות לחם, נלמד מהמילים "לחם משנה" שבפסוק זה.

נאמר בפסוק כד: "ויניחו אתו עד הבקר כאשר צוה משה ולא הבאיש ורמה לא היתה בו".

בני ישראל ידעו שהמן שהותירו האנשים בימות החול הבאיש, וכשמצאו ביום השבת את המן שירד ביום שישי והוא טרי ללא רימה ותולעים, התפעלו מקדושתה של השבת והתחזקו בשמירתה.

נאמר בפסוק כה: "ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה".

חכמינו ז"ל למדו מפסוק זה שיש לסעוד שלוש סעודות בשבת, שהרי המילה "היום" נאמרה שלוש פעמים בפסוק (ניתן לשאול את הילדים כיצד לדעתם נלמדת דרשה זו מהפסוק).

נאמר בפסוק כז: "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו".

נדגיש שרק מעטים לא שמעו בקול משה ויצאו ללקוט, שהרי "מן העם" פירושו חלק מהעם. וכך כתב יונתן בן עוזיאל: "נפקו מן רשיעי עמא" - יצאו רשיעי העם, ובמכילתא אמרו: "אלו מחוסרי אמנה שבישראל". והאברבנאל כתב: "זוכר הכתוב שקצת העם, מקטני אמנה, יצאו ביום השביעי ללקוט".

הפלא שהיה בשבת, שלא ירד בה מן, חיזק את העם ביחסו לשבת. וכך כתב רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי (מאמר ראשון, פו):

"מה שהמן היה יורד כל ששת ימי המעשה וביום השבת נבלא [הפסיק], שימש מופת המחייב את כל רואיו לקבל עליהם את חובת השבת, בהראותו כי הענין האלקי כאילו דבק בה - בשבת".

נאמר בפסוק כח: "ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי".

נשאל את הילדים: מדוע נאמר "עד אנה מאנתם" - בלשון רבים, הרי היו רק מעטים בעם שמיאנו לשמוע בקול ה'?

ראשית נקדים ונאמר, שכל גערה מצד ה' נועדה לטובתם ובאה מתוך אהבה, כגערת אב בבניו, ומטרתה לעוררם להתחזק בשמירת השבת. אחר נביא את תשובת רש"י: "משל הדיוט הוא - בהדי הוצא, לקי ברבא' [ביחד עם העשבים נפגע הכרוב], על ידי הרשעים מתגנני הכשרין".

נוסיף לשאול: במה אשמים הכשרים שגם הם מתגננים? יתכן לאמר, שאילו העם היה מתאמץ יותר ללמוד על מעלת שבת

והלכותיה, והיה שומר על מצוות משה בכל לבו ומאודו, היתה נוצרת אווירה מרוממת ומיוחדת שהיתה משפיעה על כולם, ולא היה איש מעז לעבור על דברי משה ועל מצוות השבת וכך משמע מדברי הספורנו על פסוק זה).

נאמר בפסוק כט: "ראו כי ה' נתן לכם השבת...".

ה' מדגיש את המילה "ראו", כי בני ישראל ראו בעיניהם את מעלתה של השבת, וכדברי רש"י: "בעיניכם, כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת, שהרי גם נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומיים".
הספורנו מסביר שהמילים "נתן לכם" מורות שהשבת היא מתנה טובה שה' נתנה רק לישראל, וכך כתב: "התבוננו כי ה' נתן לכם השבת, ואין זו מצוה בלבד אבל היא מתנה, כאמרם ז"ל: 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי, ושבת שמה'".

נאמר בפסוק ל: "וישבתו העם ביום השבעי".

כתב **האבן עזרא**: "ספר הכתוב כי לא יצא אדם ללקוט ביום השבת מהיום ההוא והלאה".

בני ישראל התחזקו בשמירת השבת, ומדברי האבן עזרא אנו למדים שבני ישראל לא שמרו רק על אותה שבת, אלא על כל השבתות לאורך השנים הבאות, דבר המורה על חוזק תשובתם.

דברי ה' ודברי משה על הנסים שהתרחשו במן מרוממים את כבודה של השבת. נסים אלו חיזקו אצל בני ישראל את הבנת מעלת השבת וקדושתה, ומתוך כך את היחס המיוחד כלפיה ואת הציפיה אליה. נרחיב בכיתה בלימוד הפסוקים העוסקים בשבת ובמן (כב-ל) ובכך נחזק אצל הילדים את היחס המיוחד הראוי לכבודה של השבת.

טעמו הנפלא של המן

נאמר בפסוק לא: "ויקראו בית ישראל את שמו מן... וטעמו כצפיחת בדבש".

בפסוק זה נאמר שטעם המן היה כטעם עוגה בדבש. על כך הקשו המפרשים: והרי נאמר בספר במדבר (יא, ח), שטעם המן היה כטעם "לשד השמן" (לחלוחית השמן)?

האבן עזרא תירץ: "והנה כשיאכל כאשר ירד - הוא כצפיחת בדבש, ואם יבושל יהיה טעמו כלשד השמן". וכן כתב החזקוני.

רבותינו למדו מפסוקים אלו, שבמן היו כל הטעמים שרצה אדם לטעום, וכך מי שרצה לטעום טעם צפיחת בדבש - טעם, ומי שרצה לטעום טעם לשד השמן - טעם. וכך נאמר בפסיקתא זוטרתיא: "שהיו ישראל מועמין במן מכל טעמים שהיה רוצה לטעום".

שמירת המן לדורות – ללמד בטחון בה'

נאמר בפסוק לב: "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העמר ממנו למשמרת לדדתיכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר...".

ה' רצה ללמד את בני ישראל לדורות עולם לבטוח בה' המכלכל את בניו ודואג לפרנסתם, כדי שיוכלו לפנות זמן ללמוד תורה, לכן צוה לקחת מלא העומר למשמרת לדורות. את חשיבות המן לדורות ניתן ללמוד ממקומו של המן שנשמר, שהיה מונח בקודש הקדשים, בסמוך לארון. וכך כתב רש"י:

"בימי ירמיהו, כשהיה ירמיהו מוכיחם: למה אין אתם עוסקים בתורה? והם אומרים: נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנסם?! הוציא להם צנצנת המן ואמר להם: הדור אתם ראו דבר ה'. 'שמעו' לא נאמר אלא 'ראו', בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו".

דבר זה היה לפלא, מן זה נשאר במשך מאות שנים ללא ריקבון. חכמינו ז"ל מסרו בידינו כי צנצנת המן נגנזה והיא קיימת גם כיום.

סיכום

המון היה נסיון לבני ישראל, ואף נקרא עינוי, מפני הדאגה היומיומית למזון, ובמיוחד במדבר הגדול והנורא שלא היו בו עצי פרי ותבואה. מטרת הנסיון - לחזק את בני ישראל בבטחון בה' שהוא מחיה ודואג למזונותיהם.

ה' גילה את אהבתו לבני ישראל בכך ששינה סדרי בראשית והוריד להם לחם מן השמים, וכן הביא להם שָׁלוֹ. מתוך חיבה נתן ה' לבני ישראל את המן בבוקר מוקדם, כשהאיר היום וכשנותר זמן להכינו (בניגוד לבשר אותו שאלו שלא כהוגן, ועל כן ניתן להם בערב), ואף שמרו בטל, כמו בקופסה. בני ישראל עשו כאשר נצטוו וליקטו עומר לכל נפש.

משה בדבריו שלא להותיר מהמון, חיזק את בני ישראל במידת הבטחון; כמעט כל העם שמע בקול ה' ובטח בו, ולא הותיר לבוקר.

ה' עשה נסים רבים במן לכבוד השבת, כדי להגדיל את כבודה של השבת בעיני ישראל, ומתוך כך לחזק את שמירתה בכל הדורות. רוב העם שמע בקול משה ולא יצא ללקוט ביום השבת.

כשלונו של חלק מהעם בשמירת השבת היווה סימן לכך שהעם כולו זקוק לחיזוק בשמירתה. לאחר אותה שבת ישראל עשו תשובה, ומאז ואילך שמעו בקול ה' ולא יצאו ללקוט.

כדי לחזק את בטחונם של ישראל בה' שהוא יפרנסם לדורות עולם, צוה ה' לקחת עומר של מן ולהניחו בצנצנת סמוך לארון ה' בקודש הקדשים.

סיכום נסי המן שראינו בפרשה

- לסיכום, נבקש מהילדים למנות את הנסים שנעשו לבני ישראל במן:
א. הפלא העיקרי והגדול ביותר היה עצם ירידת המן מהשמים (כדברי הרמב"ן לעיל).
- ב. הן למרבה הן לממעייט נמדדה כמות עומר מדויקת (לפי רש"י).
- ג. היכולת של בני ישראל לאמוד עומר במדויק (לפי אבן עזרא).
- ד. אותה הכמות - עומר - השביעה את כולם בשווה.
- ה. בני ישראל יכלו לטעום במן את כל הטעמים.
- ו. המן שהותירו אנשים נבאש והתמלא בתולעים.
- ז. ביום הששי מצאו בני ישראל כפליים בכליהם.
- ח. המן שנותר לשבת לא הבאיש.
- ט. טעמו וריחו של המן בשבת היה משובח יותר.
- י. המן שהושם למשמרת נשאר בטעמו במשך כל הדורות.

המסרים העולים מפרק טז

- א. **אהבת ה' לבני ישראל** - ה' שינה עבורם סדרי בראשית, הוריד להם לחם מהשמים, ונתנו להם בבוקר - בפנים מאירות.
- ב. **שמיעת העם בקול משה** - העם שמע בקול משה - כל אחד ליקט מידת עומר כפי שנצטוו.
- ג. **הבטחון של בני ישראל בה'** - רוב העם לא הותיר מן לבוקר.
- ד. **קדושת השבת** - ביום ששי ירדה מנת מן כפולה לכבוד השבת ובשבת עצמה לא ירד מן.
- ה. **השמיעה בקול משה וכיבוד השבת על ידי העם** - רוב העם לא יצא ללקוט בשבת.
- ו. **אחריות העם זה לזה** - כאשר חטאו מקצת העם האשמה באה על כולם.
- ז. **תשובתם של בני ישראל** - מאז אותה שבת בה נכשלו אותם מעטים בישראל, שב העם בתשובה, שמעו בקול ה' ולא יצאו ללקוט יותר כל שנות הליכתם במדבר.

פרק יז

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. העם צמא למים ברפידים והוצאת המים מהצור
2. מלחמת עמלק

העם צמא למים ברפידים והוצאת המים מהצור (פסוקים א-ז)

העם צמא למים ברפידים

נאמר בפסוק א: "ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין... ואין מים לשתות העם".

בפסוק זה אנו רואים שהעם עמד בנסיון קשה, כאשר כמעט ולא נשארו מים לשתות.

נשאל: אם נגמרו כל המים לשתות, מדוע משה לא התפלל לה' על חסרון המים?

נביא את דברי הכתב והקבלה, שעדיין נשארו מעט מים:

"שלא היה להם מים בשפע בכדי שיוכל כל אחד לשתות בכל עת שירצה, אבל לשתיה מצומצמת היה שם... ובאמרו "לשתות" - במקור משמעותו, שלא היו מספיקים לשתיה המתמדת והולכת... ולזה לא התעורר משה להתפלל מיד על חסרון המים".

נאמר בפסוק ב: "וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה".

בפסוק זה אנו רואים שעם ישראל פנה אל משה בצורה לא ראויה. נבקש מהילדים להציע צורות פניה נוספות בהן היו צריכים בני

ישראל להשתמש, ונגיע לבקשה הבאה: "הצמאון קשה לנו מאוד, אנא בקש עלינו רחמים מה' שיתן לנו מים".

"ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה'"

משה נזף בעם על שלא ביקשו בדרך ראויה, ועוד יותר נזף בהם על שנסו את ה' לראות אם הוא רוצה לעזור להם, שהרי לא היו במצוקה גמורה, כיוון שהיו להם עדיין מעט מים.

נביא את דברי **הכתב והקבלה**, המסביר שרק חלק מהעם רבו:

"לא כולם הסכימו לדעה זו המגונה לריב עם משה, כי היה להם מים עוד, אף שהיה מצומצם מאד בשיעורו. רק קצת מהם שהיו בעלי ריב מצאו עילה לריב... ועל אלה הנפרדים מן הכלל... אמר בלשון רבים 'ויאמרו'".

וכך משמע גם בספרי (בהעלותך ה): "ויהי העם כמתאוננים' - אין העם אלא רשעים, שנאמר: 'מה אעשה לעם הזה'".

נאמר בפסוק ג: "ויצמא שם העם למים...".

נסביר לילדים בפסוק זה, שכעבור מספר ימים כל העם היה צמא למים, כיון שלא נשארו מים כלל, וכדברי **הכתב והקבלה**: "ורק אחר שהגיעו לצמאון המים בהחלף עד שצמאו...".

"וילן העם על משה ויאמר, למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת בני ואת מקני בצמא"

אמנם העם בא למשה במילים קשות, אבל יש לזכור כי מילים אלו באו מתוך מצוקה גדולה, וכמו שהמשיך **הכתב והקבלה** שם: "כי הם שאלו דבר שהוא הכרח לחיי האדם ואי אפשר בלעדו".

נאמר בפסוק ד: "ויצעק משה אל ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני".

משה אינו מתלונן על העם לפני ה', אלא מבקש מה' לעזור לעם. וכך מבאר הכתב והקבלה:

"חלילה לו לעבד הנאמן בכל בית ה' שיתרעם על ישראל לפני ה', ויבקש לעורר מידת הדין על ישראל בעת צרתם הגדולה... הנה רועה הנאמן, מאהבתו את ישראל דן אותם לבף זכות בתלונתם והפך בזכותם".

הדברים מתאימים לדברי חכמינו ז"ל במכילתא, המשבחים את משה: "להודיע שבחו של משה שלא אמר הואיל והם מתדיינים עמי, איני מבקש עליהם רחמים, אלא 'ויצעק משה'". לאור דברים אלו, נסביר שכך אמר משה לה': העם נמצא במצוקה כל כך גדולה, עד שהם עלולים לעשות מעשה חריף שלא העלו על הדעת לעשותו עד היום - לסקול אותי באבנים.

הוצאת המים מהצור

נאמר בפסוק ה': "ויאמר ה' אל משה עבר לפני העם..."

אור החיים מסביר שהמילה "עבר" מורה על זירוז למשה: "אולי שידע ה' כי גדול הצמאון בעם ויהיו מסתכנים אפילו בזמן מועט". נביא גם את דברי רש"י: "וראה אם יסקלוך, למה הוצאת לעז [שם רע] על בני?". נדבר על האמון שנתן ה' בבני ישראל, שאף כאשר הם נמצאים במצוקה גדולה אין חשש שיפגעו בנביא ה'.

נאמר בפסוק ו': "הגני עמד לפניך שם על הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם".

ה' יעמוד ויתגלה לפני משה בצור בחורב. התגלות מיוחדת זו מופיעה דווקא בנס זה, מפני שנס זה עתיד להיות שנים רבות, וללוותם במשך כל שנותיהם במדבר. וכך כתב הרמב"ן:

"בעבור כי הפלא [הנס] במים במקום הזה [על הצור], עתה היה קבוע [ישאר קבוע], שיהיה הבאר עמם כל ימי המדבר, כדברי רבותינו, בעבור זה נגלית עליו השכינה [הנני עמד לפניך]" במקום ההוא".

"ויעש בן משה לעיני זקני ישראל"

המילים "ויעש כן משה" מדברות על הכאת הצור, אבל כוללות הן גם את מעברו של משה לפני העם. מתוך כך נתאר לילדים את מעבר משה לפני העם הצמא והחרד לגורלו, כשכולם מתבוננים בו בכבוד. וכך אמרו חכמים במדרש **תנחומא** (כא):

"התחיל לעבור, עמדו כל ישראל לפניו ונהגו בו כבוד ומורא. אמר ליה הקב"ה: כמה פעמים אני מצוה אותך שלא תקפיד כנגדן, אלא הנהיגם כרועה הצאן, שבשבילן העליתי אותך [לגדולה] ובשבילם תמצא חן וחסד וחיים וכבוד לפני".

על פי דברי מדרש זה נתאר לילדים את אהבתו הגדולה של ה' לבני ישראל, ונבאר שכל עילויו של משה בא מכוחם של בני ישראל.

נאמר **בפסוק ז**: "...היש ה' בקרבנו".

לבני ישראל לא היה ספק בעצם השגחת ה' בעולמו, אלא הסתפקו אם ה' נמצא עמם לעזור להם, וזה היה הנסיון, לבדוק את אמונתם. ומדוע הסתפקו? על כך ביאר **האלשיך**, שבני ישראל חשבו שהם לא ראויים לכך שה' יהיה עמם, וכך כתב:

"כי לא היתה הכוונה לנסות אם [יש] יכולת ביד ה' אם לאו חלילה, רק [אלא] אם ישנו בקרבם אם אין, ומסתפקים אם היה להם זכות שיהיה ה' בקרבם..."

מלחמת עמלק (פסוקים ח-טז)

מלחמת יהושע בעמלק

נאמר בפסוק ח: "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

נזכיר לילדים כי עמלק היה נכדו של עשו שרצה להרוג את יעקב, והשריש בלב צאצאיו את השנאה לישראל. נדבר על שנאתו הגדולה של עמלק שבא להלחם נגד בני ישראל ללא סיבה, רק מתוך שנאה, ולא ריחם על העם שזה עתה השתחרר מעבודת פרך ויצא לחירות. נדבר גם על כך שברוב רשעותו בא להלחם נגד עם ה', וזאת למרות ששמע שה' הוציאם ממצרים באותות ובמופתים (שהרי כל העמים שמעו עליהם).

נאמר בפסוק ט: "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק...".

נשאל את הילדים: מדוע הטיל משה על יהושע את התפקיד להלחם? נענה: מפני שיהושע היה איש אמיץ, מגבורי החיל של ישראל, וגם היה צדיק וירא ה', שהרי היה משרת משה ותלמידו המובהק.

ומי הם האנשים שביקש משה מיהושע לבחור? כתב האבן עזרא: "אנשים - ידועים, בעלי גבורה, אנשי מלחמה". בנוסף לגבורי החיל, רצה משה אנשים צדיקים, כדברי רש"י בשם המכילתא: "גבורים ויראי חמא, שתהא זכותן מסייעתן".

בלימוד זה נחזיר בלב הילדים שנצחון במלחמה נעשה הן על ידי גבורת הגוף והן על ידי אמונה גדולה בה'.

המילים "בחר לנו" מורות שמשה השווה את יהושע אליו (פירוש "לנו" - לי ולך), ומכאן למדו חכמינו ז"ל **במשנה באבות** (פרק ד, יב) על כבוד הרב כלפי התלמיד: "יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך", **ובמכילתא**

הוסיפו גם לימוד מפסוק זה, מהו היחס הראוי של הרב כלפי התלמיד:
"מכאן אמרו חכמים: יהי תלמיד חביב לפני רבו כמותו".

נאמר בפסוק י: "ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק ומשה
אהרן וחור עלו ראש הגבעה".

מדוע עלה משה לראש הגבעה?

כתב הרמב"ן:

"ועלה שם, כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם
לטובה, וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפילה,
ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה".

הרמב"ן ממשיך ומביא את דברי חכמינו ז"ל ב'פרקי דרבי אליעזר',
המתארים את מעשיהם של משה ובני ישראל:

"כל ישראל יצאו חוץ לאהליהם, וראו את משה כורע על ברכיו
והם כורעים על ברכיהם, נופל על פניו ארצה והם נופלים על
פניהם ארצה, פירש את ידיו לשמים והם פורשים את ידיהם
לשמים. כשם ששליח ציבור מתפלל, כך כל העם עונין אחריו".

נמצא שיחד עם הרמת ידיו של משה כלפי השמים, נשא משה תפילה
להצלחת עמו וגם עורר את ליבם של ישראל להתפלל לה'.

נאמר בפסוק יא: "והיה כאשר ידים משה ידו וגבר ישראל...".

כשמשה החזיק את ידיו מורמות כלפי מעלה היו בני ישראל
מתגברים, ואם היה מניח ידיו באונס, מפני כובד ידיו, היה עמלק גובר
(על פי הרמב"ן).

נשאל: כיצד עזרה הרמת יד משה ללוחמים לנצח?

נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל: "ובי ידיו של משה עושות
מלחמה... אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם
לאביהם שבשמים, היו מתגברין..." (ראש השנה פ"ג, מ"ח). כלומר הרמת
ידיו של משה כלפי השמים, באה להורות לבני ישראל לשעבד את הלב

ולעשות תשובה שלמה, ובזכות התחזקותם ותשובתם יתן ה' את אויביהם לפניהם.

נרחיב את הלימוד סביב פסוק זה, כדי לעורר את הרצון של הילדים לתפילה ולתשובה בעת צרה. על כך נוסיף שבזכות אמונת העם בה', מקבלים מנהיגיו כח להרים את ידיהם ולנצח במלחמה (על פי שפת אמת).

נאמר בפסוק יב: "וידי משה כבדים".

נעמוד על הקושי הרב שהיה למשה בהרמת ידיו, וזאת מכמה סיבות: א. מספר השעות הגדול - כדברי האבן עזרא: "ידענו, כי אין כח באדם להרים ידיו יום שלם, ואפילו שעות מועטות [אין כח] ואף כי עד בא השמש [וודאי אין כח להרים הידיים עד השקיעה]".

ב. בגלל זקנותו - כדברי האבן עזרא: "והנה הזכיר 'וידי משה כבדים' יותר מידי שאר הזקנים".

רש"י פירש: "בשביל שנתעצל במצוה [להלחם בעמלק] ומנה אחר תחתיו [את יהושע], נתיקרו ידיו [כבדו ידיו]".

לא נביא לילדים את דברי רש"י הללו מכמה טעמים: ראשית, אין הכרח לפרש את המילים "וידי משה כבדים" בתור עונש. שנית: הילדים יכולים להבין בפשטות שיהושע מתאים יותר להיות מפקד המלחמה ממשה, בגלל גילו הצעיר וכן בגלל כשרונו הצבאי. שלישית: בגיל זה אנו מעדיפים שלא להפגיש את הילדים עם ביקורת על גדולי האומה, אם אינה מוכרחת בפשט הפסוקים (כמובא בעקרונות הלימוד, פרשת שמות).

רביעית: משה רצה להיות על ראש הגבעה כדי לעורר את העם לתענית (רש"י יז, י) ותשובה (ע"פ המשנה בראש השנה ודברי חכמינו ז"ל בפרקי דרבי אליעזר שהבאנו), ובוודאי אין ראוי כמשה לעשות דבר זה בצורה הטובה ביותר.

"ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה..."

כתב רש"י בשם חכמינו ז"ל: "ולא ישב לו על כר וכסת, אמר: ישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער".
משה לא רצה לשבת על כרים ולהנות מהם, אלא ישב על אבן, שהשיבה עליה מכאיבה, כדי להשתתף בצער עם הציבור, שנמצא בצרה ובמלחמה.

נדגיש דברי רש"י אלו (ניתן להמחיש את הקושי לשבת על אבן בתיאור חי) על התנהגות משה, וכך נטמיע בלב הילדים את מידת האחווה וההשתתפות בצער אחרים.

"זיהי ידיו אמונה עד בא השמש"

למילה "אמונה" נביא שני פירושים :

פירוש האבן עזרא: "ואמונה - דבר עומד וקיים הוא", וכן הרמב"ן: "שהיו עומדות וקיימות ברוממותן".
בעקבות פירושיהם של האבן עזרא והרמב"ן, נדבר על גבורתו הגדולה של משה, שהצליח להחזיק את ידיו למעלה במשך שעות רבות, עד שקיעת השמש, למען עם ישראל.
פירוש רש"י: "פרושות השמים כתפילה נאמנה ונכונה".
בעקבות פירוש רש"י, נדבר על צדקותו של משה שהתפלל לה' בכוונת הלב בכל כוחו.

התעלותם של ישראל והשתחררותם מהעבדות

נאמר בפסוק יג: "ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב".

"ויחלש" - ניצחם.

כאשר נלחם יהושע, התחזקו בני ישראל באהבה ובאחווה ביניהם

והתפללו יחד אל ה'. וכך כתב המלבי"ם: "האבן מרמו על אחרות ישראל ואגודתם, להיות עם אחד".

במלחמה זו הגיעו בני ישראל לשלב חדש בהשתחררותם מהרגשת השפלות של העבדות. בני ישראל לקחו חרב בידיהם ונלחמו בעז נגד אויב אכזר וחזק ("שהיה עמלק גוי איתן וחזק מאד" - הרמב"ן). וכך כתב הנצי"ב: "לא במגפה ובמהומה כדרך מלחמות ה' [שעושים בדרך נס] לישראל, אלא במלחמת תנופה בחרב, ומה' המלחמה להחליש ולהגביר".

כמובן שרוח גבורה זו נבעה מצדקותם של הלוחמים שבחר יהושע ויראת ה' שבליבם, ובעיקר מכח האמונה שהפיח משה בלוחמים ובעם מלמעלה, מראש הגבעה, בנושאו את ידיו כלפי מעלה.

על שילוב הגבורה והאמונה כתב המלבי"ם: "ולפי זה היו פה שתי מלחמות: מלחמה טבעית, על ידי תכסיסי מלחמה שנעשה על ידי יהושע. ומלחמה נפשית... שנעשה על ידי משה".

נדגיש לילדים את התעלות בני ישראל ברוח עז וגבורה, לצד התעלותם באמונה ובבטחון בה'. נצחוננו במלחמות בא על ידי שותפות של אנשי הצבא עם תפילתם של הציבור.

מלחמת ה' בעמלק

נאמר בפסוק יד: "ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושם באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים".

"זכרון בספר - הוא ספר התורה" (רמב"ן).

"ושם באזני יהושע - המכנים את ישראל לארץ, שיצווה את ישראל לשלם לו [לעמלק] את גמולו" (רש"י).

"כי מחה אמחה - לכך אני מזהירך בן, כי אני חפץ למחותו" (רש"י).

כלומר המילים "מחה אמחה" מדברות על רצון ה' למחות את עמלק, ואין הכוונה שה' ימחנו, אלא ישראל יעשו זאת במצוות ה'.
וכך כתב הרמב"ם (הלכות מלכים ה, ה):

"מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר 'תמחה את זכר עמלק', ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר 'זכור את אשר עשה לך עמלק', מפי השמועה למרו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

המלחמה בעמלק נקראת 'מלחמת מצוה', כפי שכתב הרמב"ם (שם, א):
"ואי זו היא מלחמת מצוה? זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם...".

נסביר לילדים כי להגדרת מלחמת מצוה, בשונה ממלחמת רשות, יש משמעות הלכתית רבה: המלך יוצא אליה ללא רשות בית דין, אפילו חתן יוצא מחדרו וכלה מחופתה ועוד.

נאמר בפסוק טו: "ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי".

משה בנה מזבח מתוך הכרת טובה גדולה לה', להודות לה' ולשבחו על שעזר לבני ישראל לנצח את עמלק, וקרא למזבח ה' נסי. נביא לילדים את פירוש רש"י, שהמזכיר את שמו של המזבח (ה' נסי) זוכר את הנס שעשה לנו ה'.

נאמר בפסוק טז: "ויאמר כי יד על כס י-ה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".

נפרש פסוק זה פרש"י: "ויאמר משה... ידו של הקב"ה הורמה, לישבע בכסאו, להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית".
כלומר הביטוי "יד על כס" הוא ביטוי של שבועה - ה' מרים ידו להשבע, והכסא מבטא את המלכות, כלומר שבועה של מלך שבכוחו לקיימה לעולם.

נעלה את השאלה: מדוע נענש עמלק יותר מכל האומות, עד שה' נשבע להלחם בו בכל הדורות?
נביא את דברי הרמב"ן:

"בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו, ופלשת, אדום, מואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק [הוא היחיד ש] בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכן אמר לו [נאמר עליו בחומש דברים] 'ולא ירא אלקים', ועוד כי הוא ניזן עשו וקרוב לנו, עובר ומתעבר על ריב לא לו".

עונשו הגדול של עמלק היה גם בגלל גודל אכזריותו, שבא להלחם בעם שרק השתחרר מעבדות קשה, עבדות אשר סבל ממנה שנים רבות. ובנוסף, עמלק היה הראשון מבין העמים שהעז להלחם בעם ה', ובכך פתח את הדלת לכל העמים אחריו, כמבואר ברש"י (ודברים כה, יח):

"...[עמלק] צננך והפשירך מרתיחתך. שהיו כל האומות יראים להלחם ככם ובא זה והתחיל, והראה מקום לאחרים. משל לאמכמי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים".

משום כך עונשו של עמלק גדול במיוחד.

לסיכום הלימוד על מלחמת עמלק ומצוות מחייתו, נלמד עם הילדים את הפסוקים בחומש דברים בסוף פרשת כי תצא, העוסקים במצוות עשה של מחיית עמלק. נוסיף שישנה גם מצוה לזכור את מעשה עמלק לדורי דורות - מצוה זו אנו מקיימים אחת לשנה, בחודש אדר, בשבת שלפני פורים (המכונה שבת זכור) בקריאת פרשת זכור.

סיכום פרק יז והמסרים העולים ממנו

הצמאון של בני ישראל ברפידים

כאשר הגיעו בני ישראל לרפידים, נשארו להם רק מעט מים, וחלק מן העם - הרשעים - רבו עם משה ונסו את ה' בבקשם מים. משה נזף בהם על חוסר אמונתם.

כאשר נגמרו המים לגמרי הצטרף העם והתלונן, ומרוב מצוקה וחרדה מהצמא אמר דברים קשים למשה. משה הבין כי דברי העם באים מתוך מצוקה גדולה של צמא ולכן דן אותם לכף זכות והתפלל בעבורם אל ה'. גם הקדוש ברוך הוא לא כעס על העם, אלא ציוה את משה להוציא להם מים מן הסלע.

משה שמע בקול ה', עמד על הצור ועשה נס שעזר להם שנים רבות: כאשר היכה משה בצור יצאו מים רבים, ומאז לא פסקו כל ימיהם במדבר. בכך התגלתה אהבת ה' לבני ישראל.

המסרים העולים מפרשיה זו

1. העם צמא למים ברפידים

- א. משה דן את העם לכף זכות - דברי העם הקשים באים ממצוקה גדולה של צמא.
- ב. זהירות מדיבור לשון הרע על בני ישראל - הערת ה' למשה שלא יוציא לעז על בניו שיסקלוהו.

2. הוצאת המים מהצור

- א. השמיעה בקול ה' - משה עובר לפני העם, למרות כעס העם.
- ב. הדאגה של ה' לישראל - ה' שינה עבור ישראל את טבע העולם והוציא מים מסלע יבש.

- ג. שמיעת משה בקול ה' ודאגתו לבני ישראל - בהכאתו את הצור.
- ד. 1. בני ישראל לא הסתפקו ביכולת ה' לתת להם מים.
2. בני ישראל הסתפקו אם הם זכאים שה' יעשה להם נס.

מלחמת עמלק

עמלק היה עם אכזר ובא להלחם עם בני ישראל ללא סיבה, על אף שזה עתה יצאו מעבדות לחירות. גוי רשע ולא ירא אלקים היה עמלק, שלא פחד להלחם נגד עם שה' בחר בו והוציאו ממצרים באותות ובמופתים.

משה רבנו רצה להציל את עמו מיד האויב האכזר, על כן ציוה את יהושע משרתו, שהיה חביב עליו מאד, וידע שהוא צדיק וירא ה' וגם גיבור המוכשר לנהל מלחמה, לבחור אנשים גבורים ויראי ה' ועמהם לצאת להלחם בעמלק. יהושע, תלמידו הנאמן של משה, שמע בקולו ובחר את האנשים המובחרים שבישראל.

בזמן המלחמה עלה משה על ראש הגבעה כדי שיראוהו העם מתפלל אל ה', והוא הרים את ידיו כלפי מעלה והחזיקם בגבורה שעות רבות, עד שקיעת השמש, וזאת על אף גילו הזקן.

כאשר ראו בני ישראל שבמחנה את משה פורש כפיו כלפי מעלה, פרשו אף הם את כפיהם כלפי מעלה, שעבדו את לבם לה' והתפללו אליו בכל כוחם.

תפילתו של משה ותפילתם של בני ישראל, לצד תשובתם, נתנו כח ליהושע ולאנשים שעמו להלחם בעמלק בעז ובגבורה. ה' קיבל את תפילתם, וכאשר הרים משה את ידיו - גבר ישראל, וכאשר הניח את ידיו - גבר עמלק.

כאשר כבדו ידיו של משה, שמו מתחתיו אבן ולא כריות, כי משה רצה להשתתף בצער בני ישראל.

לאחר הניצחון על עמלק, ציוה ה' את משה לכתוב בספר את אשר ארע עם עמלק, וללמד זאת ליהושע כדי שימחה את זכרו כשיכניס את

סיכום פרק יז והמסרים העולים ממנו

ישראל לארץ. משה בנה מזבח להודות לה' על נס הנצחון, וקרא למזבח ה' נסי, כדי שכל הקורא בשמו יזכר בנס. ה' חפץ מאד למחות את זכר עמלק ועל כן נשבע שילחם בו במשך כל הדורות.

המסרים העולים מפרשיה זו

- א. **יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך** - נלמד מכך שמשה השווה את יהושע אליו.
- ב. **חיילי ישראל צריכים להיות גבורים וצדיקים.**
- ג. **תענית ותפילה לה' בעת מלחמה** - תפילתם של משה ובני ישראל.
- ד. **בעת מלחמה נדרשים שעבוד הלב ותשובה** - משה ובני ישראל הסתכלו כלפי מעלה.
- ה. **גבורתו של משה ואמונתו בה'** - משה החזיק ידיו עד בא השמש.
- ו. **אהבת משה לבני ישראל** - שהתאמץ להחזיק ידיו והתפלל לה' בעבורם.
- ז. **השתתפות האדם בצער הציבור** - משה ישב על אבן ולא על כרית.
- ח. **גבורתו של יהושע** - נלחם בעם אכזר וחזק.
- ט. **ההודיה לה'** - משה בנה מזבח לה' כדי להודות על הנצחון.
- י. **ה' נותן שכר למאמיניו** - על ידי שהסתכלו ישראל כלפי מעלה וחזרו בתשובה, עזר להם ה' לנצח.
- יא. **ה' מעניש את אויביו** - ה' הפיל את העמלקים לפני יהושע במלחמה.

סיכום פרשת בשלח

בפרשתנו אנו לומדים על שני עניינים מקבילים: אהבת ה' לעמו לצד בנייתם של בני ישראל כעם דרך ההליכה במדבר. הקדוש ברוך הוא הראה את אהבתו הגדולה לעמו כשהוציאם ממצרים באותות ומופתים, דבר שלא היה כמוהו בקורות ההיסטוריה. ה' המשיך להראות אהבה זו לעמו גם לאחר מכן, בהליכתם במדבר: האיר לפניהם בעמוד אש ונתן להם את עמוד הענן להנחותם, הפך ים ליבשה - נס שלא היה כמותו, הפך מים מרים למתוקים, הביא שלו למחניהם, יצר יצירה חדשה - לחם מן השמים, יצירה שהיתה מלווה בנסים רבים, הוציא להם מים מצור החלמיש והכניע את עמלק לפניהם.

במקביל, בני ישראל החזירו לה' אמונים והלכו אחריו במדבר, בארץ לא זרועה. הדרך במדבר היתה קשה מאד, במיוחד לעם שזה עתה יצא מעבדות. עם זאת, בני ישראל התמודדו עם הקשיים **ובנו בקרבם רוח של גבורה וחירות**, חמושים יצאו ממצרים והלכו במדבר ביד רמה, עד שגילו יכולת להלחם אף באויב עז נפש כעמלק ולנצחו.

בדרכם במדבר אף **השרישו בקרבם בני ישראל אמונה ובטחון בה'**. לאורך ההליכה במדבר שמעו בקול ה' ושבנו לאחוריהם, התחזקו ביניהם באהבה ואחווה, כאשר כולם עמדו יחדיו בקשיים, התפללו וצעקו לה', בטחו בה' יום יום שינחם ויכלכלם במדבר ואף יעזרם במלחמתם באויביהם.

שיא התעלותם של ישראל היה בשירה האדירה על הים, כאיש אחד, **בה הודו לה' על ישועתו ואף התנבאו על הכניסה לארץ, בנין המקדש ומלכות ה'.**

סיכום פרשת בשלח

אומנם המעבר מעבדות לחרות היה מהפך גדול בנפשם של ישראל, ולצד ההתחזקות וההתעלות היו גם נפילות וכשלונות: העם התלונן מספר פעמים בדורשו מים ואוכל, היו מעטים שלא שמעו בקול ה' והותירו מן המן ואף לקטו יותר מן המותר, אולם מכל הנפילות למד העם והתחשל, עד שהגיע למעמד הר סיני מלא באמונה ויראת ה'.

נר תמיד
לעילוי נשמת
אמנו וסבתנו

מרת **שרה רבקה** ע"ה

בת ר' מאיר הי"ד

ברלינר

משמחת את הבריות

ואהובה עליהן

נלב"ע

כ"ח תמוז תשס"ו

